

Kulturens plats i framtidens Luleå

Magdalena Malm
Michael Johansson

MAA Studio.

Förstudie utförd av MAA Studio, 2023

Projektansvarig: Magdalena Malm

Medförfattare: Michael Johansson

Författare forskningsbakgrund: Thomas Borén och Dominic Power

Grafisk form: Studio Karavan

Foto: Peter Rosén

/// Att leva i norra Skandinavien har många fördelar som nästan alla är medvetna om. Vi är redan grymma på friluftsliv och sport. Det som behövs för att höja livskvaliteten ytterligare, är en centrumutveckling och en kommunledning som själva ser värdet i att uppmuntra medborgare till ytterligare aktiviteter som är kopplat till rekreation, personlig utveckling och nya sätt att socialt knyta an på. Det är därför denna undersökning och kartläggning är så pass viktig - en möjliggörare och ögonöppnare för det framtida, det vi odlar nu får vi snart skörda.”-

Anna Victoria Söderström, Artist och entreprenör

/// Teater är det kitt som fogar samman en människa vid en annan människa. Det låter allvarligt. Och det är allvarligt. Slitstarkt och underbart. Teater konkurrerar inte med sportevenemang eller frisk luft. Teater är balsam för själen, en slags friskvård. Det tänkta, det uttalade, det ännu kanske slumrande vetandet. Teatern är den lekplats där vi gör kitt tillsammans.”

Gunilla Röör, Teaterchef Norrbottensteatern

/// Gestaltade livsmiljöer är otroligt viktiga för ett hållbart samhällsbyggande. Man bygger inte bara hus, man bygger samhällen. I det ligger att man skapar en god livsmiljö där kultur, design och inte minst ett aktivt fritids- och kulturliv har en naturlig plats. Det är i livet mellan husen som samhällen skapas.”

Eva Nordström, Nationell samordnare
hållbart samhällsbyggande i Norrbotten- och Västerbottens län

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 KULTUREN SOM DRIVANDE KRAFT I SAMHÄLLSOMSTÄLLNINGEN	7
1.2 UPPDRAG OCH UTFÖRANDE	7
1.3 OM RAPPORTFÖRFATTARNA	8
2. Utveckling av kulturlivet	9
2.1 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR KULTUR	10
2.1.1 KULTURENS INFRASTRUKTUR	10
2.1.2 BEFINTLIG OCH NY FINANSIERING	13
2.1.3 LOKALER	16
2.1.4 DIGITALA FÖRUTSÄTTNINGAR	17
2.1.5 KOMPETENS	17
2.2 UTVECKLA DET LOKALA	18
2.2.1 RESIDENSSTAD	18
2.2.2 KULTUR UTANFÖR CENTRALORTEN	18
2.2.3 NATIONELLT OCH INTERNATIONELLT UTBYTE	19
2.3 PUBLIKEN	19
2.3.1 INTERNATIONELLT	20
2.3.2 KOMMUNIKATION	21
2.3.3 STÖRRE EVENEMANG	21
2.3.4 KULTUR FÖR BARN, UNGA OCH UNGA VUXNA	22
2.4 PERSPEKTIV	23
2.4.1 DE NATIONELLA MINORITETERNA OCH URFOLKET SAMERNA	23
2.4.2 TILLGÄNGLIGHET	25
3. Gestaltning av staden och kommunen	26
3.1 GESTALTAD LIVSMILJÖ MED CREATIVE PLACEMAKING	27
3.2 ARKITEKTUR	29
3.2.1 ATT BYGGA STAD – INTE OBJEKT	29
3.2.2 NYA MÄRKESBYGGNADER	29

3.3 FORM OCH DESIGN	30
3.3.1 FORM	30
3.3.2 DESIGN SOM OBJEKT OCH PROCESS	30
3.4 KULTURMILJÖ	31
3.5 OFFENTLIG KONST	31
3.5.1 KONST REDAN I PLANSKEDET - ATT SKAPA VÄRDE I STADEN	31
3.5.2 FÖRANKRING	31
3.5.3 KONSTNÄRLIG KVALITET	32
3.5.4 SÄRSKILT FOKUS FÖR LULEÅ	33
3.5.5 SAMVERKAN MED ANDRA AKTÖRER KRING GESTALTNING	33
4. Strategiska beslut och samarbetsprocesser	35
4.1 KULTURENS UTVECKLING SOM STRATEGISK INRIKTNING	36
4.2 KUNSKAPSHÖJNING	36
4.3 ARBETSKULTUR OCH PROCESSER	37
4.4 SAMVERKAN MED OFFENTLIGA AKTÖRER	37
4.4.1 SAMVERKAN MED BODEN	37
4.4.2 REGION NORRBOTTEN	38
4.5 UNIVERSITETET	38
4.6 NÄRINGSLIVET	39
5. Mervärden	40
5.1 SOCIAL HÅLLBARHET	41
5.2 EKOLOGISK HÅLLBARHET	41
5.3 KULTUR SOM NÄRING	41
6. Sammanfattning	42
7. Fristående forskningsbakgrund	44
8. Medverkande i förstudien	53

Inledning

1.1 KULTUREN SOM DRIVANDE KRAFT I SAMHÄLLSOMSTÄLLNINGEN

Industrins gröna omställning innebär tusentals nya arbetstillfällen, komplex teknisk utveckling och en kraftigt ökad befolkning i norra Sverige. För att den planerade utbyggnaden i norr ska kunna genomföras behövs insatser som får människor att bo kvar, lockar personer från andra delar av landet och inte minst, får människor från andra länder att flytta till norra Sverige. Samhället behöver göras mer attraktivt för grupper som idag är svåra att attrahera, såsom kvinnor och unga. Jobb, bostad och välfärdstjänster som vård och skola är en självklar grund. I Luleå finns dessutom redan rik tillgång till natur och idrott som bidrar till människors livskvalitet. Utöver det kan kulturen, med en kraftfull satsning, bli den magnet som håller kvar och lockar nya invånare till norr.

Ett stärkt kulturliv kommer att attrahera nya målgrupper till kommunen. Kultur ger mening till människors liv. Den påminner oss om att vi inte enbart finns till för att prestera utan för att uppleva, känna och reflektera. Öppna och mångkulturella samhällen präglas dessutom alltid av ett starkt kulturliv. Det beror på att kulturen skapar öppenhet för nya perspektiv och tolerans mellan människor.

Kulturen kan vara en drivande kraft för samhällsomställning i norra Sverige. För att skapa ett hållbart samhällsbygge gäller det att inte se kulturen som ett särintresse, utan att ta fram processer för att integrera kultur och gestaltning av gemensamma miljöer som självklara delar i utvecklingen.

1.2 UPPDRAG OCH UTFÖRANDE

Denna förstudie är ett strategiskt dokument som fokuserar på förutsättningar för att utveckla kulturen på lång sikt. Här beskrivs hur infrastrukturen för kulturen kan stärkas med målet att Luleå ska bli en levande kulturkommun genom en rad olika förslag och rekommendationer. Rapporten föreslår däremot inte särskilda insatser för varje enskilt kulturområde, då detta är ett mer långsiktigt arbete som behöver göras genom en kartläggning av befintliga värden i kommunen och en fördjupad kulturplan.

Förstudien grundar sig på intervjuer med ett 60-tal personer från bland annat Luleå kommun, dess kulturaktörer, Region Norrbotten, samt näringslivet i kommunen. Därtill har vi talat med en rad experter på olika områden för att få en fördjupad förståelse för vissa av de förslag och rekommendationer som tagits fram.

Rapporten är disponerad i fyra avsnitt: Utveckling av kulturlivet, Gestaltning av staden och kommunen, Strategiska beslut och samarbetsprocesser och Mervärden. Förslag och rekommendationer listas löpande i de två första avsnitten. Avslutningsvis listas de viktigaste utvecklingsområdena för denna förstudie i sammanfattningen.

En fristående forskningsbakgrund presenteras längts bak i förstudien. Denna ger en vetenskaplig bas till rapporten och fokuserar på kulturens betydelse i utvecklingen av städer, med särskilt fokus på Luleå. Här utvidgas och fördjupas även frågor om hur kultur kopplas till olika mervärden som kreativa näringar, platsens identitet och marknadsföring av staden.

1.3 OM RAPPORTFÖRFATTARNA

Magdalena Malm är curator och konsult för utvecklingsfrågor inom kulturområdet. Hon har bland annat utfört uppdrag för ArkDes, Riksarkitekten, Kulturdepartementet, Kungliga konsthögskolan och medverkade i den statliga utredningen Från kris till kraft. Återstart efter Corona. Malm var fram till 2019 direktör för Statens konstråd och innan dess grundade och drev hon konstplattformen MAP, Mobile Art Production. Magdalena har curaterat utställningar bland annat på Moderna Museet, Venedigbiennalen och på Iaspis.

Foto: Elin Strand Ruin

Michael Johansson är konsult inom kulturområdet med bred kunskap om kulturpolitiska strukturer på kommunal, regional och nationell nivå. Michael har skrivit en rad rapporter för olika organisationer på kulturområdet, bland annat bransch- och arbetsgivarorganisationen Svensk Scenkonst. Han var verksamhetsledare för intresseorganisationen Länsteatrarna i Sverige mellan åren 2018-2022. Michael Johansson ingår i Kulturfonden för Sverige och Finlands styrelse.

Foto: Jonas Jörneberg

Thomas Borén är docent i kulturgeografi vid Stockholms universitet. Fokus i hans forskning är på strategisk samhällsplanering och kulturens roll i urban utveckling. Genom ett antal forskningsprojekt med fältstudier i Sverige och olika delar av Europa har urban policy och planering undersökts i relation till kultur och kulturaktörer för att förstå hur utvecklingsidéer sprids inom och mellan städer, hur de anpassas och utformas givet lokala förutsättningar och möjligheter.

Dominic Power är professor i kulturgeografi vid Stockholms universitet. Han är en ekonomgeograf som främst sysslar med relationerna mellan kultur och ekonomi, och den ekonomiska geografin för innovation, entreprenörskap och samtida ekonomiska förändringar. Mycket av hans arbete har berört kulturella och kreativa näringar och kulturekonomin. Det handlar om forskning både om kulturindustrins och ekonomins allmänna parametrar och sektorspecifik forskning om musik-, design- och modebranschen.

Utveckling av kulturlivet

2.1 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR KULTUR

Många tänker på en teater- eller operaföreställning när man talar om kultur. Men kulturen är bred och innehåller allt från filmer på bio, de låtar vi lyssnar på i Spotify, en spelning på pubben, till design av en lampa i vårt vardagsrum och en konstutställning.

Kultur är även att delta i en teatergrupp, sjunga i kör, gå på drej- eller skrivarkurs. Att ett barn får lära sig ett instrument eller att teckna serier. Kulturen är både underhållning, fördjupat meningsskapande och utveckling av människors egna kreativitet.

Mycket av detta finns redan i Luleå genom att det finns en kombination av yrkesverksamma konstnärer och aktörer som Galleri Syster och Luleåbiennalen. Likväl biblioteken som arbetar i kommunens olika stadsdelar, Kontext - litterär scen i Luleå, Lule Stassteater, Dansinitiativet och mycket mer.

Alla kulturella uttryck har dock olika förutsättningar som behöver tas hänsyn till. För att skapa en mer levande kommun med kulturen som attraktionskraft så behöver det göras satsningar och dessa bör ses som en investering.

Denna rapport bygger i stort på det som inom forskningen kallas Creative placemaking. Metoden tar fasta på det kulturliv som redan finns, initiativ från enskilda kulturaktörer och försöker underlätta för dem att realisera sina idéer. Att använda sig av creative placemaking innebär att utveckla platsens förutsättningar och de värden som finns i form av civilsamhälle, kultur, näringsliv, utbildning, byggnader och platser med mera.

2.1.1 KULTURENS INFRASTRUKTUR

Luleå kommun har redan idag ett rikt kulturliv som består av offentligt, såväl som privat, finansierade verksamheter samt ideella engagemang. Men likt många andra delar av samhället kommer även kulturlivet att behöva utvecklas i takt med att kommunen växer. Det kommer krävas tid och resurser i form av ekonomiska medel såväl som personal, lokaler och andra förutsättningar.

Kulturlivets ekosystem har en stor bredd. Konstnärer ska kunna leva och bo i kommunen, det behöver finnas ett fritt kulturliv som får växa och förändras som det vill samtidigt som starka och robusta institutioner utgör en grund. Viktigast är att allt förändringsarbete som berör kulturlivet i kommunen utgår från skaparna och konstnärernas förutsättningar och behov.

För att kunna stärka kulturlivet i Luleå kommun och för att göra kommunen mer levande krävs att det finns många kulturskapare och arrangörer som väljer att leva och arbeta i Luleå och i Norrbotten. Utgångspunkten för att stärka kulturlivet måste vara kulturskaparna, kreatörerna, arrangörerna och kulturverksamheterna. För att åstadkomma ett vitalt kulturliv behövs en spännvidd mellan professionella institutioner, kommersiella aktörer men också gott om utrymme för det fria kulturlivet och det egna utövandet.

KULTURSKAPARNA

Precis som för andra yrkesgrupper så behöver konstnärer, kreatörer och skapare känna sig attraherade och vilja leva och bo i norra Sverige. Det måste bland annat finnas arbetstillfällen och en stark infrastruktur för kulturen. Likväl behöver det finnas ett engagemang och

en känsla av att kulturen tas på allvar. Med en mångfald av kulturskapare kommer det att finnas goda förutsättningar för att kulturen ska frodas och växa, inte bara i Luleå kommun utan även i hela norra Sverige.

Viktigt är även att förstå att många kulturskapare och konstnärer ofta arbetar utan ersättning för att starta igång projekt och hitta samarbeten. Ofta finansieras detta ur egen ficka. Därför behöver kommunen vara bra på att bemöta de skaparna professionellt, inlyssnande och med en vilja att stötta dem med kreativa lösningar. Genom att ha detta förhållningssätt så är det möjligt att ta till vara värdefulla initiativ som till exempel Musikens Makt. Det är också viktigt att förstå att utförsäljning av fastigheter som används av kulturaktörer kan inverka negativt på deras verksamhet.

DET FRIA KULTURLIVET

En annan viktig del i den kulturella infrastrukturen är det fria kulturlivet. Verksamheter och projekt som uppstår från kreativa och konstnärliga idéer. Ett fritt kulturliv stimulerar nya och okonventionella tankar, kan samla konstnärer i grupp och kan ge publiken något annat än vad det traditionella kulturlivet kan. Exempel på hur det fria kulturlivet kan ta sig uttryck på är musiker som går samman för att bilda ett band, konstnärer som skapar ett konstnärskollektiv eller DJs som gör spelningar med nischade musikgenrer för en särskilt intresserad publik. Kommunen behöver vara möjliggörare och sedan låta kulturskaparna stå för innehållet.

INSTITUTIONERNA

Vid sidan av det fria kulturlivet finns institutionerna som grundar sig i det professionella skapandet och främjandet av kultur. Kulturinstitutionerna står för en stabilitet för konstnärer och skapare som arbets- och uppdragsgivare, men även som en leverantör av konst och kultur av hög kvalitet till invånarna. Institutionerna har ofta uppdrag från sina huvudmän som på olika sätt bidrar till ett starkt kulturliv för kommunen.

ARRANGÖRER OCH ANDRA FRÄMJARE

För att kulturen ska nå ut till invånarna krävs att det finns många arrangörer i en kommun. Arrangörerna kan vara professionella såväl som ideella, båda lika viktiga för att hålla uppe den kulturella infrastrukturen. Arrangörer är nödvändigtvis inte skapare själva, även om de kan vara det. Många är föreningar eller organisationer som bokar eller anordnar kulturevenemang eller upplåter en plats för kulturskapare. Arrangörerna kan ses som länken mellan de som skapar konsten och publiken.

När det gäller de professionella arrangörerna så behöver det finnas stöd för att kunna bedriva sin verksamhet, stödet kan bland annat ges i form av hjälp med tillståndsansökningar hos kommunen och tillgång till lämpliga lokaler.

Arrangörerna är ofta i behov av utbildningar och nätverk för att kunna utvecklas i sin roll som arrangörer. Det finns redan många aktörer i Luleå kommun som arbetar med arrangörsutveckling men området behöver trots det stärkas för att kunna möta behovet av kunniga arrangörer.

Vidare finns det kulturaktörer som arbetar för att främja kulturlivet i kommunen och regionen. Exempel är kulturföreningar och organisationer som stöttar kulturskapare ekonomiskt såsom Filmpool Nord.

FÖRSLAG

Fördjupad kulturplan

För att kunna göra Luleå till en starkare kommun behöver man ta vara på och stärka det kulturliv som redan finns. Det behövs en ordentlig undersökning av vilka konstnärer och kulturaktörer som redan verkar i kommunen för att ta vara på vilka insatser som krävs. Detta bör resultera i en fördjupad kulturplan som inte enbart beskriver hur kulturlivet i kommunen ska vara de kommande åren. Utöver löpande behov ska den ta fasta på nya idéer, konkreta utvecklingsområden och koppla åtgärdsinsatser till detta.

Kultursamordnande funktion

I våra intervjuer återkommer iakttagelsen att det verkar finnas glapp i hur kulturaktörernas behov kommuniceras till kommunens olika förvaltningar. För att det arbete som görs i en fördjupad kulturplan ska hållas levande behöver det finnas en funktion som ansvarar för återkoppling mellan kulturlivet och kommunen och kontinuerligt skapar den dialog som behövs. Denna funktion bör även ha i uppgift att hålla sig ajour med hur kulturlivet utvecklas samt se över att praktiska förutsättningar som efterfrågas, såsom tillgång till lokaler och utrustning.

Utveckla dialogen mellan kommunen och kulturlivet

Kommunen bör systematisera hur dialog förs med hela kulturlivet i kommunen. På så sätt går det att fånga upp de behov som finns, exempelvis gällande hyreskostnader, projekt, lokaler och upphandling. Denna funktion skulle även kunna inkludera ett nätverk mellan de olika kulturaktörerna och kommunen. Detta bör göras på ett sätt så att så många som möjligt får delta i dialogerna.

REKOMMENDATIONER

- Subventionera vissa av föreningarnas och arrangörens kostnader, exempelvis hyreskostnader i kommunens egna lokaler.
- Öppna upp för kulturlivet att ta mer initiativ och möjlighet att skapa arrangemang för invånarna.

KOMMUNENS ROLL

För verksamheter som exempelvis konsthallen och bibliotek är kommunen självklar huvudman. En bra utgångspunkt utöver detta är att kommunen fokuserar på sina egna verksamheter men låter kulturlivet driva fler arrangemang med stöd av kommunen. På så vis blir kommunen en möjliggörare för kulturen. Kommunen har beställt en utredning om hur den egna arrangörsverksamheten kan utvecklas, detta är något som är positivt och i rätt riktning för utvecklingsarbetet.

Kommunen har även en viktig roll som beställare av kultur genom skolorna, exempelvis genom bokning av teaterföreställningar och besök hos konsthallen. Det är något som bör upprätthållas och utvecklas.

REKOMMENDATION

- **Renodla kommunens roll som möjliggörare för andra kulturaktörer.**

2.1.2 BEFINTLIG OCH NY FINANSIERING

Många gånger finansieras kulturverksamheter av en blandning av offentliga och privata medel. När det gäller de delar av kulturlivet som främst finansieras av privata medel är de beroende av att det finns en betalvilja hos publiken och mottagarna. Det måste alltså finnas ett tillräckligt starkt publikunderlag och en tillräckligt hög efterfrågan. Sådana faktorer kan skaparna ofta anpassa sig till, och även arbeta för att skapa andra typer av intäkter såsom sponsring. Vidare finns det en rad verksamheter som har en blandfinansiering. Sådana skulle kunna vara föreningar som både får någon form av bidrag från kommunen och som även behöver täcka större delen av sina kostnader med andra intäkter.

Viktigt att påpeka är att kulturen inte är gratis och måste få kosta pengar, kulturskapare och konstnärer ska ses som andra yrkesutövande, löntagare och företagare. Det är något som såväl kommunen såväl som publik behöver förhålla sig till och vänja sig vid.

OFFENTLIGT FINANSIERAD KULTUR

När det gäller offentligt finansierade verksamheter finns i stor grad ett beroende av den kommunala kulturbudgeten och andra bidrags/anslagsgivare. Ofta villkoras medel med ett uppdrag, exempelvis att verksamheten ska nå en särskild målgrupp. Kulturverksamheter som finansieras av offentliga medel är viktiga för att upprätthålla en stabil tillgång och hög nivå på konst och kultur. De är också viktiga arbetsgivare. Dock behöver de inte alltid tillhandahålla kultur enbart för en bred massa utan kan även vara viktiga aktörer för smalare uttryck. Utmaningen för de verksamheter som drivs helt på årliga projektbidrag är att det är svårt att skapa en långsiktighet, något som kan få konsekvenser för utförande och kvalitet.

Stödgivningen som räknas upp enligt index gör det möjligt för offentligt finansierade kulturverksamheter att upprätthålla hög kvalitet på sin verksamhet. Det kommer skapa en stabilitet som även kan generera samarbeten. Med en stark offentlig finansiering av kultur stärks även många privata kulturaktörer och skapare. Inte minst när det offentliga står som beställare eller uppdragsgivare. På så sätt skapas ett levande kulturliv som är mångfacetterat där kulturen kan utvecklas organiskt. Det är också viktigt att ha med sig att de flesta professionella kulturskapare vill kunna leva på sitt yrke, något som idag inte är en självklarhet.

FÖRSLAG

Räkna upp anslagen för de offentligt finansierade verksamheterna enligt index

Det finns många kulturverksamheter i Luleå kommun som idag finansieras helt eller till största delen av stöd från den kommunala kulturbudgeten. En viktig aspekt att ta med i budgetarbetet är att stöden behöver räknas upp enligt index annars uppstår en urholkning av verksamheternas ekonomier.

Se över det befintliga stödsystemet så att det blir mer anpassat till dagens kulturliv

För att skapa goda förutsättningar för kulturen är det viktigt att stöden är långsiktiga och ges med god framförhållning. Eftersom kulturlivet ständigt utvecklas bör kommunens stödsystem kontinuerligt ses över och anpassas. Det är även önskvärt att stödgivning till föreningar förenklas och ses över. Luleå kommun håller för närvarande på att se över sina rutiner och riktlinjer för sin stödgivning vilket är positivt.

FINANSIERING MED NÄRINGSLIVET

När norra Sverige nu expanderar är det avgörande att räkna in kulturen som drivande kraft i samhällsomställningen. Utan levande städer finns en större risk att inte kunna lösa bemanningen av den nya industrin och andra verksamheter som etableras. En stor utmaning är hur en satsning på kulturen ska komma till stånd innan skatteintäkterna har ökat. I Luleå finns många kulturaktörer med kreativa idéer, men det saknas finansiering. Med ökade resurser och tydliga satsningar på att ta in nationell och internationell kompetens finns mycket stor potential för att kulturen kan bli en magnet som håller kvar och lockar nya invånare till norr.

Ett fritt kulturliv bidrar i sin helhet till samhällets utveckling genom att stärka samhörighet, demokrati och öka trivsel och hälsa. Dock är det viktigt att förstå att kulturlivet behöver vara fritt för att målen ska uppnås. Att kräva sådana värden av enskilda kulturprojekt är ett effektivt sätt att kväva dem. Därför finns i politiken principen om armlängds avstånd, där medel fördelas till kulturen men inte styr dess innehåll. Liknande struktur kan uppnås när finansiering från näringslivet fördelas av en jury som utgör mellanled mellan utövare och finansiärer.

FÖRSLAG

Idétävling

Luleå kommun och näringslivet i samverkan utlyser en idétävling för Luleås framtida kultur. Tävlingen syftar till att ta till vara de många idéer som finns lokalt, och

samtidigt stimulera till nya. Kulturaktörer i Luleå kan skicka in förslag, och de kan koppla upp sig på personer utifrån som de vill involvera för nya idéer.

Tävlingen skulle kunna arrangeras som ett samarbete mellan akademi, näringsliv och kommunen. En expertjury med konstnärlig kompetens utses som bedömer förslagen. Näringslivet har sedan möjlighet att gå in och finansiera genomförandet av ett urval av förslagen. Eftersom publiken i Luleå och Boden till stor del är gemensam kan idétävling med fördel göras tillsammans med Boden.

Kulturfond

För att bygga långsiktig attraktivitet i Luleå bör en kulturfond skapas där företag bidrar med finansiering, och en referensgrupp med hög konstnärlig kompetens fördelar medel till kulturens aktörer. Kommunen och regionen fortsätter naturligtvis att stödja kulturlivet och framförallt långsiktigt säkra grundbehoven.

Med en innovativ stiftelse för kultur i norr skulle strukturen med en jury skapa armlängds avstånd mellan givare och mottagare. Syftet med detta är att garantera att den kultur som görs håller högsta möjliga kvalitet. Det minskar också risken för de företag som går in med pengar. Fonden kan organiseras som en gåvostiftelse eller ideell förening, detta behöver utredas vidare.

Eftersom publiken i Luleå och Boden till stor del är gemensam kan fonden med fördel göras tillsammans med Boden.

Kultur- och näringslivslots

Från näringslivet finns en stor förståelse för att kulturen kommer att vara viktig för att locka fler personer till Luleå. Det finns en vilja att hjälpa till och stödja kulturen. Men det finns inte alltid kontakter mellan näringsliv och kulturaktörer. Därför bör kommunen tillsätta en kultur- och näringslivslots, en person med stort förtroende både i kultur och näringsliv. Denna person kan vara mellanled och förmedla kontakter mellan företag och kulturaktörer.

Komma igång-stöd

Privata kulturaktörer som vill genomföra kulturprojekt som på sikt blir självbärande kan söka "komma igång"- stöd. Genom detta ges möjlighet att under en begränsad period starta upp en verksamhet där kommunen bidrar med stöd till exempelvis hyra av utrustning och tekniker samt marknadsföring. Detta ska kunna sökas av seriösa aktörer som samtidigt förbinder sig att arrangera ett visst antal arrangemang under perioden. Stödet fräntas aktören om villkoren inte uppfylls, vid nedläggning eller om verksamheten kan bära sig själv ekonomiskt.

2.1.3 LOKALER

En viktig förutsättning för konstnärer och kulturaktörer i Luleå är att det finns tillräckligt många och ändamålsenliga lokaler av olika storlek med låga hyror.

I intervjuer framkommer att det är bra att Kulturens hus finns för större och/eller tillfälliga arrangemang såsom gästspel och turnerande artister. Däremot anser de lokala kulturaktörerna att det är dyrt att hyra in sig där och att lokalerna inte alltid är anpassade för mindre eller mer informella arrangemang. Det finns ett behov av ytterligare mellanstora lokaler utöver "Lillan", det vill säga lokaler där hyreskostnaderna inte äter upp de biljettintäkter man får in på antalet publikplatser. Det finns också ett behov av lokaler med mer informell stämning.

Utöver det behövs också lokaler för yrkesverksamma kulturskapare att kunna producera sin konst. Det kan röra sig om ateljéer, inspelningsstudios, replokaler och lokaler för produktion med mera. Alltså är det minst lika viktigt att det finns tillgång till lokaler där man inte nödvändigtvis möter publik med låga hyror och långsiktiga kontrakt eller ägande.

Fler och varierade lokaler ger förutsättningar för att få publiken att ta del av fler kulturevenemang. På så sätt byggs en vana att ta del av vad som erbjuds och en efterfrågan om att vilja ha mer.

FÖRSLAG

Kartlägg kulturlivets lokalbehov

Se över vilka lokalbehov som finns bland kulturaktörerna båda för produktion och publik verksamhet och vilka behov som kan tänkas uppkomma framöver. Kulturlivets behov av lokaler ska tas med i kommunens lokalförsörjningsprogram.

Samordning av befintliga lokaler

Skapa ett samordningssystem där kulturaktörer kan boka lokaler som står oanvända i kommunen. Genom samordning kan fler nyttja dem.

REKOMMENDATIONER

- Värna om lokaler för kulturproduktion, se till att dessa har låga hyror och långsiktiga kontrakt.
- Utrusta fler lokaler med utrusning för att möjliggöra för fler kulturutövare att nyttja, bland annat genom PA-system, dansmattor, akustik.
- Skapa flera lokaler runt om i kommunen som kan användas till olika ändamål i byarna utanför staden.

2.1.4 DIGITALA FÖRUTSÄTTNINGAR

Många konstnärer är i behov av välfungerande digital infrastruktur. Det är genom goda digitala förutsättningar som många konstnärer och kulturskapare kan vara bosatta i Luleå och samtidigt nå ut med sin konst eller produktioner nationellt och globalt. Det skapar även förutsättningar för samarbete nationellt och globalt men med grunden i Luleå kommun.

2.1.5 KOMPETENS

En av de viktigaste faktorerna som spelar in för huruvida det finns ett levande kulturliv i en stad eller region är tillgången på utbildade konstnärer likväl som kulturarbetare som inte nödvändigtvis själva är skapare. För att denna tillgång ska kunna bibehållas och utvecklas krävs att hela utbildningskedjan från kultur i grundskola, gymnasieskola och kulturskola till högre utbildningar finns i regionen.

I Luleå kommun är kulturskolan en viktig verksamhet, både som mötesplats för barn och unga med gemensamma intressen men även för barns eget kulturutövande. Man arbetar inom flera konstområden och i samarbeten med skolor i hela kommunen vilket gör att man når många barn utanför staden.

Däremot haltar utbildningsmöjligheterna för äldre barn och ungdomar. Bland annat behöver de estetiska utbildningarna på gymnasiet förstärkas och breddas. Genom att skapa fler inriktningar inom det estetiska programmet för olika konstformer så skulle utbildningskedjan kunna stärkas och möjliggöra att fler unga i regionen har möjlighet att gå en estetisk gymnasieutbildning inom den konstform som intresserar dem.

Därtill behövs det så kallade ”mellanledet” stärkas. Det handlar om utbildningar mellan gymnasieskola och högre utbildningar, vilket kan vara folkhögskola eller yrkeshögskola med profiler som stärker kulturlivet. Sådana utbildningar bör inte enbart fokusera på skapande utan även producerande.

Även musikleäroinbildningen som tagits bort i Norrbotten gör att tillgången på musikleära kommer minska med tiden, vilket i sin tur kommer få konsekvenser för hur många barn och unga som får tillgång till musikutbildning. Här bör man från Luleå kommun vara vaksam och delta i dialogen med övriga kommuner och regionen för att stärka upp detta område.

Det som händer när utbildningskedjan inte finns i regionen är att det sker en stor utflytt och en så kallad ”brain drain” av kreativa människor. Istället söker många sig till andra platser för utbildning och sedermera jobb. Utbildningar kan också bidra till att få unga, kreativa människor att flytta till kommunen.

När det gäller högre utbildning, och utbildningar inom ramen för folkhögskolor och yrkeshögskolor så behöver Luleå kommun samarbeta med regionen och utbildningsinstitutioner för att skapa en hel utbildningskedja. Exempel på områden som skulle behöva stärkas är: filmkunnighet och filmskapande, kulturproducenter, curatorer, producenter inom konst och dans.

FÖRSLAG

Möjliggör fler estetiska inriktningar på gymnasiet

Se över möjligheten till att skapa fler estetiska utbildningar med bred variation av inriktningar inom den kommunala gymnasieskolan.

Förstärk utbildningar kopplade till konst och kultur på LTU

Kartlägg tillsammans med LTU vilka högre utbildningar som behövs för att säkra kompetens inom kulturområdet.

2.2 UTVECKLA DET LOKALA

2.2.1 RESIDENSSTAD

Luleå är residensstad och den största staden i Norrbotten. Det medför att Luleå stads kulturliv inte bara är betydelsefullt för de egna invånarna, utan även för de som bor i kringliggande kommuner. Därför är det viktigt att man vågar satsa för att upprätthålla kultur med både spets och bredd. Det finns ett värde i att det kan finnas unika uttryck på en plats i norra Sverige som inte finns någon annanstans. Det ger en kulturell mångsidighet som är viktig att belysa och som också kan skapa intresse utanför kommungränsen. Luleå är en kommun som redan har ett befintligt kulturutbud som många väljer att ta del av istället för att exempelvis resa till Stockholm för liknande upplevelser. Detta behöver främjas för att utvecklas än mer.

Därför är det viktigt att Luleå som residensstad bygger upp ett kulturliv som ger mycket till många i norra delen av landet. Luleå kommun bör bevaka att det finns kulturinstitutioner och konstnärliga utbildningar av hög kvalitet i hela regionen, vilket stärker den kulturella infrastrukturen. Något som gagnar kommunerna var för sig, men även regionen i sin helhet.

2.2.2 KULTUR UTANFÖR CENTRALORTEN

Ett viktigt perspektiv att uppmärksamma är att en stor del av kommunens nuvarande och framtida invånare inte bor i centrala Luleå. Det behöver finnas goda förutsättningar att möta kultur i sitt vardagsliv också för dem. Här har bibliotek och andra kulturnav en viktig betydelse för att vara mötesplatser och lokaler för arrangemang. Det är betydelsefullt att kommunen har god kontakt med orterna runt om i hela kommunen för att kunna vara medveten om vilka insatser som behöver göras för att stärka kulturlivet på landsbygderna. Det behöver finnas resurser för att producera innehåll, samordna lokaler med mera.

Kommunen är redan idag på god väg med arbetet men det kan göras ytterligare förstärkning avseende kommunikation och förankring mellan kommunens förvaltningar och aktörerna. Exempelvis bör det undersökas hur kommunens lokaler kan användas mer flexibelt av kulturaktörer på landsbygderna. Även andra kulturaktörer i Luleå stad behöver få starkare incitament att verka utanför centralorten. På så vis kan man ge invånarna i hela kommunen tillgång till mer kultur.

2.2.3 NATIONELLT OCH INTERNATIONELLT UTBYTE

Ett livskraftigt kulturliv bygger på att det lokala stärks samtidigt som nya influenser tillkommer utifrån. Utmaningen för en mindre stad är att skapa en tillräcklig täthet av konstnärlig kompetens och därmed attraktivitet både för de utövare som bor på platsen och som reser dit. Ett nav för nationellt och internationellt kulturutbyte skulle vara en katalysator för kulturens utveckling i Luleå och Norrbotten.

Idag finns flera residens inom olika konstområden men det saknas resurser och samordning. För att de ska bli en starkare kraft i utvecklingen av Luleå behöver en översyn göras för att komplettera de områden som saknas, förstärka resurserna och skapa samordning.

För att skapa större förankring och långsiktighet kan det vara en poäng att gäster återkommer. Exempelvis skulle en gästkoreograf eller curator kunna återvända under tre år för att göra en uppsättning per år. Det är också av värde att gästerna inte bara bidrar med det som visas för publik, utan kan bjudas in att undervisa på producentutbildningar och andra platser. Denna verksamhet kopplas med fördel ihop med andra verksamheter i Norrbotten, både kulturinstitutioner och utbildningsinsatser.

FÖRSLAG

Förstärk och samordna residensverksamhet i Luleå

Skapa ett gästhus där inresande kan samlas och möta det lokala kulturlivet. Platsen skulle kunna vara ett nav för samtal om konstnärlig fördjupning och omvärldsanalys. Gästhuset skulle behöva en grundfinansiering med ett visst antal gäster per år eftersom de flesta kulturinstitutioner i dagsläget inte har budget som täcker detta. Stipendier kan kompletteras med uthyrningar av rum. Gästhusets lokaler bör ägas av ett kommunalt fastighetsbolag eller annan aktör som kan garantera låga och långsiktiga hyror.

2.3 PUBLIKEN

Kulturen ska nå de som redan bor i kommunen men även locka utomstående och tilltänkta nya invånare. Luleå är i grunden mångkulturellt med en blandning av invånare, inte minst på senare tid när många befolkningsgrupper har bakgrund från andra länder. När staden växer är denna mångkultur en stor tillgång eftersom det kommer bidra till att människor utifrån kan känna sig välkomna och inkluderade.

I utvecklingen av kulturen är det värdefullt att inte bara förankra med invånarna utan göra dem delaktiga i utvecklingen av kulturlivet och staden. Detta kan åstadkommas genom att kommunen initierar så kallade medborgarförslag eller dialogtillfällen med medborgare. Medborgardialoger kan med fördel genomföras med hjälp av kulturlivet så att de blir en intressant och värdefull upplevelse för publiken. Inom flera konstområden ser vi hur publiken gått från att enbart vara betraktare till att också vara medskapare på olika sätt. Ett inspirerande exempel är dansaren Myriam Lefkowitz som låter publiken upptäcka staden med andra sinnen.¹ Kulturuttryck som inkluderar publiken på nya sätt bidrar till engagemang och intresse hos publiken.

¹ "Walk, hands, eyes" Lefkowitz (2016), <https://statenskonstrad.se/konst/walk-hands-eyes-gamlegarden/>

Viktigt vid arbetet med strategier och planer för hur kulturlivet ska utvecklas i Luleå kommun är att försöka ta med så många olika perspektiv om invånarna som möjligt. All kultur passar inte alla, och alla invånare är inte lika. Det behöver finnas lika mycket kulturutbud för barnfamiljer som för dem som har andra typer av familjebildning.

2.3.1 INTERNATIONELLT

Med hänsyn till det ökade antalet nya invånare från andra länder i kommunen behövs en satsning på ett mer internationellt kulturliv. Den kultur som erbjuds idag kan upplevas av en publik av annan bakgrund och som talar andra språk än svenska, men det behövs riktade insatser för att människor ska känna sig inkluderade och intresserade. Det är därför viktigt att det finns tydlig kommunikation om vilka kulturarrangemang och händelser som sker i kommunen på andra språk än svenska. Det svenska samhället kan också vara svårt att komma in i rent socialt. För att nya personer som kommer till kommunen ska känna sig välkomna behövs därför särskilda insatser.

När det gäller utbudet av kultur är kulturlivets aktörer ofta inlyssnande och duktiga på att anpassa sig till publiken. Men det är även viktigt att det görs gedigna publikarbeten för att lyssna in vad publiken vill ha. Kulturaktörerna behöver även själva bidra till att göra sig tillgänglig genom att bland annat informera om sin verksamhet på andra språk, inte minst engelska.

Biblioteken är en viktig plats för många och en institution som många känner till. Något som bör finnas är ett brett utbud av böcker och andra medier för invånarna att tillgå, till att börja med på engelska. Biblioteken kan också få en viktig roll för att hjälpa nya invånare att förstå var de kan hitta kultur och andra aktiviteter som finns i staden. Även studieförbund kan vara bra mötesplatser för nya invånare.

Det behövs även möjligheter för kreatörer från andra länder att kunna leva och arbeta i kommunen. Det betyder att samma förutsättningar som övriga kulturskapare men att samma stöd och information kan ges på andra språk än svenska.

FÖRSLAG

Kulturen och civilsamhället kan ta emot de nya

Skapa en särskild utlysning för kulturaktörer och civilsamhälle där de kan söka medel för projekt som bidrar till inkludering. Detta förslag stärker integrationen samtidigt som den stärker kulturaktörer och civilsamhället.² Det finns många exempel på konstnärer som arbetat just med detta. Sandi Hillal har i sitt projekt i Boden tagit fasta på hur viktigt det är för integrationen att nyanlända inte bara tilldelas rollen som gäst, utan kan agera värd.³ Denna insats bör finansieras av budget för mottagande av nya invånare och inte av kulturbudgeten.

2 Invitationsdepartementet (2018), <https://socialinnovation.se/invitationsdepartementet/>

3 The Living Room, Boden av Sandi Hilal (2021), <https://statenskonstrad.se/konst/al-madhafah/>

REKOMMENDATIONER

- Ta fram tydlig och lättillgänglig information på engelska om vilken kultur som finns i kommunen och hur man kommer i kontakt med den.
- Satsa på projekt som främjar flerspråkiga kulturmöten, exempelvis bokcirklar.
- Utveckla nya former av deltagande för publiken inom olika konstområden.

2.3.2 KOMMUNIKATION

Det finns idag en efterfrågan om att få bättre kännedom om vilka kulturaktiviteter och händelser som sker i kommunen. För den vana och regelbundna publiken är det ofta lättare, men för den ovana men intresserade publiken kan det vara svårt att hitta information. Ett exempel är Luleå Biennalen som är välkänd utanför kommunen men som bland kommunens invånare inte är lika känd. Därför är det bra om kommunen kan ta en samordnande roll för att fånga in och kommunicera ut vilka kulturhändelser som sker.

Kommunen bör även bli bättre på att profilera sig som en kulturstad när det gäller extern kommunikation. Det är viktigt att bilder och marknadsföring speglar en mångfacetterad kommun som har ett rikt kulturliv utöver närhet till natur och idrott som främst framhålls idag.

FÖRSLAG

Kommunikationsplattform

Skapa en tydlig kommunikationsplattform de kulturaktiviteter som sker i kommunen på både svenska och engelska. Samarbeta gärna med andra kulturaktörer i kommunen.

REKOMMENDATION

- Se över den externa kommunikationen för att spegla Luleå som en kulturkommun.

2.3.3 STÖRRE EVENEMANG

Det bör finnas förutsättningar för att arrangera större evenemang löpande under året, både för de som redan bor i kommunen men också för utomstående som söker sig till Luleå. Detta kan handla om att stärka festivaler inom särskilda områden och därmed öka känslan av folkfest och stolthet men även profilera och skapa attraktion för kommunen. Det finns redan ett antal sådana evenemang i Luleå, exempelvis Lule Live och Luleåbiennalen. Det är dock viktigt att evenemangen sprids ut under året för att ge fler möjlighet att delta som publik men även som kulturskapare.

FÖRSLAG

Gör det enklare för verksamheter att arrangera evenemang

Förenkla för arrangörer att söka platstillstånd och upplåta offentliga platser för de som vill arrangera såsom en konsert eller scenkonst i en park.

2.3.4 KULTUR FÖR BARN, UNGA OCH UNGA VUXNA

I Luleå finns det ett stort utbud av barn- och ungdomskultur av olika slag, inte minst genom det som sker i samband med skolan, kulturskolan och hos kulturinstitutionerna. Många får ta del av mycket från de kulturverksamheter som finns i staden och det bedrivs även verksamhet som försöker nå ut i byarna. Positivt är bland annat den kulturgaranti det fattats beslut om och som kommer gälla för skoleleverna.

Däremot behövs en förstärkt känsla av att Luleå är en kommun där det händer mycket som är riktat till den unga vuxna på fritiden. Det finns en avsaknad av mötesplatser, både för att ta del av kultur och för eget skapande. Upplevelsen är att det ibland är svårt att veta vilket kulturutbud som finns och hur man kan delta. Det är även viktigt att lyssna in denna grupp och undersöker vilken typ av kultur som efterfrågas. Kommunen kommer behöva göra stora satsningar på kulturen för att denna grupp invånare ska vilja stanna kvar.

Kommunen behöver ha ett levande kulturliv med mycket aktiviteter och evenemang som inte är begränsat till några få dagar eller veckor om året. Ju mer som sker desto mer vill folk delta. Man behöver även se till att det finns möjligheter för billiga evenemang och aktiviteter för ungdomar och studenter.

Det finns också en önskan om fler estetiska och konstnärliga utbildningar efter grundskolan. Flera personer uppger att det är ett av de skäl som leder till att många väljer att flytta från Luleå. Unga personer uttrycker en önskan om att det ska finnas möjlighet att arbeta med yrken som inte är tekniska eller praktiska.

Ett annat perspektiv att beakta är att unga invånare ska kunna möta kulturen på sina villkor. Alla har inte en tradition hemifrån att ta del av kultur och alla har inte möjlighet att ta sig till staden för att uppleva kultur, detta gäller inte minst bland de med utländsk bakgrund och/eller socioekonomisk utsatthet. Därför behövs det bland annat bra lokaler bland de olika stadsdelarna och runt om i kommunen där man kan ta del av kultur men även själv utöva. Här är biblioteken och fritidsgårdarna i stadsdelarna och i byarna särskilt viktiga. En särskild grupp som inte får glömmas bort är de unga vuxna. Eftersom denna grupp är benägen att flytta från kommunen bör man undersöka vilka behov och ekonomiska förutsättningar som de har. Genom att skapa ökad delaktighet och förankring är chansen större att de stannar kvar. Hit räknas även många av de studerande vid universitetet. Det är bra att låta studentlivet komma närmre staden genom att bland annat bygga nya studentbostäder, studieutrymmen och att exempelvis studentkårsverksamheten är mer närvarande i centrum.

REKOMMENDATIONER

- Gör en undersökning i samarbete med LTU om vilka utbildningar som skulle få unga invånare att stanna kvar i kommunen.
- Öka resurserna till verksamhet för unga och unga vuxna för att både ta del av kultur och för eget skapande.
- Stärk kommunikationen riktad till barn, unga och unga vuxna om den kultur som sker i kommunen.

2.4 PERSPEKTIV

Här beskrivs perspektiv som är viktiga för kulturskapare såväl som publik. Det är områden som behöver finnas med genomgående i processer och i utvecklingen av kulturlivet i kommunen.

2.4.1 DE NATIONELLA MINORITETERNA OCH URFOLKET SAMERNA

Detta stycke utgår främst från urfolket samerna, tornedalingar och sverigefinnar som Luleå kommun är förvaltningsområde för. Däremot ska stycket läsas på så sätt att förslagen och rekommendationerna innefattar även de ytterligare två nationella minoriteterna: judar och romer.

I Luleå finns det idag ett antal föreningar som samlar urfolket samerna, tornedalingar och sverigefinnar. Många arbetar med ideella krafter och får stöd av kommunen. Dock finns det utrymme att öka insatserna som främjar föreningarna, bland annat genom närmare samarbete med Luleå kommun. Det framkommer i intervjuer att det idag finns ett stort intresse kring nationella minoriteters och urfolket samernas kultur och att det finns ambitioner att göra mer. Dock krävs det stärkta förutsättningar såsom pengar, lokaler och samordning. Kan sådana insatser göras så kan Luleå kommun bli en föregångare i hur man uppmärksammar de nationella minoriteternas- och urfolket samernas kultur.

Det finns en vilja att arbeta mer mot yngre personer för att skapa återväxt. Bland annat vill föreningarna skapa arrangemang riktade till denna målgrupp men det behövs ett närmare samarbete med kommunen för att kunna genomföra dem. Exempelvis vill man kunna attrahera lärare inom samisk dans och jojk att komma till Luleå. Genom att kunna erbjuda sådana aktiviteter och kurser finns det goda förutsättningar att locka personer från hela Sápmi att besöka Luleå. Liknande gäller även för de övriga nationella minoriteterna.

Viktigt är att kommunen kan vara med och bidra till att synliggöra och informera om de nationella minoriteter och urfolket samerna som finns bland befolkningen. Inte minst genom beskrivningen av Luleå som kommun och dess historia.

I intervjuer framhålls det att Charlottendalens tvåspråkiga förskola och den utökade språkundervisningen som ges på Örnässkolan är väldigt bra och viktiga för de nationella minoritetsspråken. Det är ett gott exempel på insatser som kommunen gjort för att stärka urfolket samernas och de nationella minoriteternas position. Redan nu bidrar det till

attraktivitet som gör att människor väljer att bosätta sig i Luleå. Långsiktigt kommer det leda till att fler talar dessa språk i vardags- och yrkeslivet, något som ökar mångfalden i kommunen.

FÖRSLAG

Uppdatera strategiska dokument och planer

Urfolket samernas och de nationella minoriteternas perspektiv behöver finnas med i framtida strategiska dokument och planer som kommunen tar fram. Inspiration och exempel på hur man ska arbeta med detta område kan bland annat tas från Region Norrbottens kommande kulturplan.⁴ Andra dokument som nu arbetas fram så som de sannings- och försoningskommissioner som svenska staten tillsatt och den samiska utvecklingsstrategi som nu tas fram i Region Jämtland-Härjedalen.⁵

Arrangera evenemang med nationella minoritetsperspektiv

En festival skulle kunna vara ett konkret förslag på evenemang som inte bara skulle vara intressant för de nationella minoriteterna utan även för andra. Detta skulle kunna arrangeras av kommunen tillsammans med de nationella minoritetsföreningarna i Luleå kommun med hjälp av de olika statliga stöd som finns. En sådan festival tar avstamp i de nationella minoriteternas och urfolket samernas kultur och skulle bland annat kunna innehålla utställningar, slöjdmarknader, filmvisningar, scenkonst, musik, med mera. Liknande festivaler att ta inspiration från finns exempelvis Gällivare Minoritetsspråksfestival⁶ eller Samiska veckan i Umeå.

Även Same-SM skulle kunna arrangeras i kommunen med Lule-Boden sameförening som värd men med stöd av Luleå kommun.

REKOMMENDATIONER

- Se till att det finns litteratur på flera språk hos biblioteken på de nationella minoritetsspråken och på svenska om de nationella minoriteternas kultur och näringar.
- Inkludera alltid representanter för de nationella minoriteterna och urfolket samerna i kommunens processer i referens- och beslutsgrupper kring kulturen.

4 "Kulturplan för Norrbotten - remissversion", Region Norrbotten (2022), https://utvecklanorrbotten.se/media/ppplehdl/remiss-inf%C3%B6r-kulturplan-2023_2026-docx.pdf

5 Region Jämtland-Härjedalen (2022), <https://www.regionjh.se/nyheter/ruf/rufnyheterarkiv/uniktarbetegerensamiskregionalutvecklingsstrategi.5.12fbbbe3183660c01be8bc54.html>

6 GiellaKieli (2022), <https://www.giellakieli.com/gmsf>

- Arbeta med de nationella minoritetsspråken i offentliga miljöer bland annat i kommunens skyltar och i kommunens kommunikation.
- Skapa ett språkcentrum för urfolket samerna och nationella minoriteter som agerar samlingsplats och arrangörslokal.
- Arbeta med mer konst och inredning i offentliga miljöer från konstnärer, inredare och slöjdare från de nationella minoriteterna och urfolket samerna.
- Uppmärksamma de nationella minoriteternas flaggdagar.
- Samarbeta med LTU i projekt kring språk- och kulturforskning som fokuserar på de nationella minoriteterna och urfolket samerna.
- Samarbeta och främja fria kulturskapare och institutioner kopplade till urfolket samerna och de nationella minoriteterna.

2.4.2 TILLGÄNGLIGHET

Inte minst för många barn och unga är transport en viktig faktor för hur mycket kultur man kan ta del av. Om mycket av kulturutbudet i Luleå kommun erbjuds i staden finns det risk att många utanför stadskärnan förlorar möjligheten att ta del av kulturen, inte minst på landsbygderna. Därför behöver kollektivtrafiken vara väl genomtänkt så att det går att ta sig in till centrala Luleå men även hem på obekväma tider såsom helger och kvällar. Även cykelbanor kan behövas ses över av samma anledning.

Gestaltning av staden och kommunen

3.1 GESTALTAD LIVSMILJÖ MED CREATIVE PLACEMAKING

Gestaltad livsmiljö har utvecklats som politikområde sedan 2018. Politiken har samlat arkitektur, form och design med kulturarv och offentlig konst och utgått från ett tydligt fokus på människan i centrum. När de olika områdena samverkar berikar de varandra, skapar helhetsperspektiv och större gemensamma värden.

En del av området gestaltad livsmiljö som till viss del hamnat i skymundan, särskilt när ny arkitektur lyfts fram, är tillvarataget av de värden som redan finns i staden och hur förutsättningar för det befintliga kulturlivet stärks. Det som i forskningen kallas för Creative Placemaking. Det kan handla om att kartlägga historiska lager av arkitektur, form, design och konst som finns i staden. Men det handlar också om att på djupet förstå hur staden fungerar och vilken infrastruktur som är särskilt värdefull för kulturlivet.

Creative placemaking undersöker platsens förutsättningar och de värden som finns i form av civilsamhälle, kultur, näringsliv, utbildning, byggnader och platser med mera och lägger en grund för övergripande beslut. För att skapa varaktig utveckling på en plats är det viktigt att ha med sig de befintliga värdena in i utvecklingen av det nya.

En levande kulturstad myllrar av aktivitet, den blandar organiserade kulturinstitutioner med det fria, spontana kulturlivet. Anledningen till att Berlin blivit en av Europas viktigaste kulturstäder är inte på grund av dess institutioner, utan för att låga hyror och tillgång på ateljéer gjort att konstnärer flyttat dit. Sedan följde gallerier, restauranger och andra efter.

När stora delar av Luleå ska byggas ut är det avgörande att förstå vilka saker som gynnar ett levande kulturliv och på så sätt inte oavsiktligt motverkar utan istället skapar förutsättningar för den kultur som redan finns.

FÖRSLAG

Kartläggning av värden i staden och efterföljande strategi

För att stärka förutsättningarna för kulturens utveckling i Luleå bör en kartläggning av värden i staden genomföras. Kartläggningen, tillsammans med den fördjupade kulturplanen och framtida mål, utvecklas till en strategi för hur staden kan stötta kulturlivets utveckling. Kartläggning och analys bör ske i dialog med kulturliv, civilsamhälle samt tillsammans med universitetet och förankras med näringslivet. I nuläget finns en planerad kartläggning av befintliga kulturhistoriska värden i Luleå. Det är en bra början men den behöver utvidgas till att också omfatta:

- Befintliga och möjliga produktionsplatser för kultur (ateljéer, studios, residens, relokaler med mera). Dessa bör kunna användas långsiktigt och med låga hyror.
- Befintliga och möjliga platser där kulturföreningar och civilsamhälle skapar och visar kultur.

- Befintliga och möjliga byggnader som lämpar sig för bland annat spelningar och gästspel på platser där det finns en acceptans för ljud och rörelse av folk.
- Andra sorters sociala sammanhang som är beroende av låga hyror och central placering, till exempel platser för ungas kultur, etniska kulturföreningar, och föreningar med social inriktning.
- Befintliga och möjliga bostäder med låga hyror som gör att kulturarbetare kommer kunna bo kvar i staden.
- Lokaler med möjlighet till flexibel användning (kollektiv, bokaler, möjlighet bygga egna ateljéer i glesbygd med mera)
- Befintliga och möjliga offentliga platser som är viktiga för föreställningar, samtal och diskussioner.
- Kulturhistoriskt arv, både från industristaden och från urfolket samerna och nationella minoriteter.

Intressanta exempel på kartläggningar för kultur är Manifesta⁷, Frihamnen i Göteborg⁸ och Sofielund i Malmö⁹.

Integrering i kommunens processer

Strategin för hur värden i staden ska tillvaratas och utvecklas ska sedan integreras i alla relevanta dokument: översiktsplan, och nya detaljplaner, i styrdokument som avser utförsäljning av fastighetsbolag, och andra förvaltningsområden inom kommunen som kan tänkas påverka kulturens förutsättningar. Detta är helt avgörande för att kartläggningen ska ha effekt. (Se avsnitt om Policyplattform i Forskningsbakgrunden.)

Följeforskning

En följeforskare kan utgöra ett värdefullt metodstöd under processen och kan få i uppdrag att analysera på vilka sätt förankringen av strategin ska göras både i kommunens processer och behov av internutbildning. Genom följeforskning kan kartläggning och strategi också bli en värdefull modell som andra kommuner i norr kan använda.

7 Manifesta “Public After All”, Manifesta 14 Prishtina (2022), <https://manifesta14.org/news/public-after-all/>

8 Frihamnen Göteborg stad (2022), <https://stadsutveckling.goteborg.se/projekt/hisingen/frihamnen/>

9 Statsatlas Sofielund av White Malmö (2018), <https://whitearkitekter.com/se/projekt/stadsdelsatlas-sofielund/>

REKOMMENDATIONER

- Skapa löpande dialog mellan utredningen och utvecklingsprojekt i staden för att kunna ta till vara kunskap innan dess att strategin är klar. Detta för att inte stanna upp viktiga processer i kommunen i väntan på kartläggning och strategi.
- Involvera kulturförvaltningen i befintliga processer för rivning eller försäljning av kommunala fastigheter.

3.2 ARKITEKTUR

3.2.1 ATT BYGGA STAD – INTE OBJEKT

I dagens stadsutveckling är processen ofta fragmentiserad genom upphandling i olika etapper och det kan vara svårt att få till den helhet som gynnar en levande stad. Ett sätt att främja detta är genom en kontinuerlig ambitionsnivå från vision till leverans, där visionen som inledningsvis skrivs fram är så pass specifik och väl underbyggd att den blir svår att frångå under processens gång. Det är också viktigt att arbeta för att åstadkomma god arkitektonisk kvalitet, också ur ett hållbarhetsperspektiv för att undvika framtida rivningar. Här bör kommunen arbeta aktivt med de redskap den har – visioner, markupplåtelser, ramavtal – och handla upp på kvalitet, eller främjandet av sociala värden, samt premiera förslag som utgår från det befintliga, och arbetar med att förädla snarare än riva.

Det finns goda exempel i landet, till exempel det pågående parallelluppdraget i Limhamn i Malmö där man aktivt valt att bjuda in unga svenska kontor, i samarbete med internationellt erfarna, för att utveckla en ny stadsdel. Detta kan vara ett sätt att ta in nya perspektiv, och öppna upp samtalet om lokal utveckling för en bredare allmänhet genom publika samtal och presentationer.¹⁰ Boverkets vägledning för Arkitekturpolicy och gestaltad livsmiljö är också användbara.

3.2.2 NYA MÄRKESBYGGNADER

I arkitektvisioner för städer som ska växa syns ofta spektakulära märkesbyggnader som ska sätta staden på kartan. Det är viktigt att uppmärksamma att visionerna sällan tar hänsyn till det befintliga kulturlivets behov. I en växande stad kan märkesbyggnader ibland vara av betydelse. Det kan finnas behov av att växla upp verksamheter och poäng med att manifesteras kulturens vitalitet genom nya byggnader. Men man bör vara mycket uppmärksam på de risker som detta för med sig. Det finns gott om avskräckande exempel där hyrorna blivit så dyra att kulturaktörerna inte har råd att använda lokalerna och där de nya byggnaderna tagits fram på bekostnad av att kulturens befintliga infrastruktur försämrats eller till och med raserats.

10 Malmö stad (2022), <https://malmo.se/Arkitekttavlingar-i-Malmo/Aktuella-tavlingar/Limhamn-silor-parallellt-uppdrag.html>

FÖRSLAG

Policy för arkitektur och Gestaltad livsmiljö

Luleå kommun arbetar just nu fram en arkitekturpolicy. De är ett viktigt instrument för att stärka arkitektonisk kvalitet. I ett nästa steg kan denna utvecklas till att bli en policy för hela området Gestaltad livsmiljö. Genom samordning av de olika områdena skapas synergieffekter och större tyngd för gestaltungsfrågor. Kartläggning av värden i staden kan översättas till policy för kulturmiljö och tillvaratagande av kulturlivets behov, gärna genom följeforskning, och slås ihop med befintlig policy för offentlig konst.

REKOMMENDATION

- Tillvarata kommunens mandat och förhandla fram goda helhetslösningar inte bara för enskilda hus utan också för rummet mellan husen och stadens helhet.
- Arbeta aktivt med de redskap som kommunen har – visioner, markupplåtelse, ramavtal – och handla upp på kvalitet, eller främjandet av sociala värden.
- Stärk samverkan mellan kommunens olika förvaltningar för att främja hållbarhet och kvalitet i hela processen. Detta kan ske till exempel genom designprocesser.
- Var återhållsam med eventuella nya märkesbyggnader och undersök först vilka behov av nya byggnader som finns och vilka idéer för utveckling som är mest intressanta. Alla beslut bör föregås av noggrann analys av långsiktiga konsekvenser för det övriga kulturlivet och finansieringsstrategier.

3.3 FORM OCH DESIGN

3.3.1 FORM

Inom ramen för Form Design Center Norr ryms satningar på form och design. Kommunen kan eventuellt söka samverkan kring dessa.

3.3.2 DESIGN SOM OBJEKT OCH PROCESS

Designen finns med som ett naturligt inslag i detaljering av staden, parkbänkar, handtag med mera. Men design idag inrymmer också designprocessen. Det vill säga metoder för att skapa samarbete och utveckling. Kunskap och metoder från designprocessen är av stort värde för kommunen, inte bara i utformandet av staden, utan för att skapa helhet och hållbarhet när många olika politikområden ska samverka. Detta beskrivs i rapporten "Design som utvecklingskraft" av Svensk Form och Svid.¹¹

11 "Design som utvecklingskraft", Svensk Form (2022), <https://svenskform.se/wp-content/uploads/2022/04/dsuk-rapport-slutversion.pdf>

3.4 KULTURMILJÖ

Koppling till en plats kulturarv skapar förankring och identitet när en stad växer. Det som visas i det offentliga rummet ger legitimitet till de människor som bor där. I Luleå är stadens industrihistoria självklart närvarande och viktig att ta vara på, liksom stadens identitet som kuststad. Utöver detta finns en värdefull kulturhistoria i det samiska och tornedalska kulturarvet. Med tanke på att stadens mångkulturella karaktär kommer att förstärkas ytterligare är detta ett värde att ta fasta på och också synliggöra i stadsbilden eftersom det bekräftar att Luleå och Norrbotten alltid varit platser där kulturer samexisterar. Exempel på hur detta gjorts är Outi Pieskis verk hos Nordiska museet¹² samt Joar Nango och Anders Rimpis olika konstverk på en förskola i Jokkmokk¹³. Utöver de två självklara kulturarven, kan det också vara värdefullt att fundera på om det finns andra minoriteter med formspråk som kan synliggöras i staden. Länsstyrelsen och regionen kan vara samarbetspartners när det gäller kulturarv.

REKOMMENDATIONER

- Tillsätt en kulturhistorisk kompetens i kommunens processer för gestaltad livsmiljö. Denna kompetens bör prioriteras för att kunna ta till vara och utveckla kulturhistoriska värden.
- Ta höjd för vad som kommer fram i de sannings- och försörningskommissioner som nu görs och att det kan finnas anledning att skapa minnesplatser med mera i relation till rapporten.

3.5 OFFENTLIG KONST

3.5.1 KONST REDAN I PLANSKEDET - ATT SKAPA VÄRDE I STADEN

I och med politiken för gestaltad livsmiljö har synen på den offentliga konsten gått från att vara en gestaltning på en i förväg bestämd plats, till att konsten integreras i både plan- och byggprocess. Om finansieringen för den offentliga konsten samlas till en gemensam pott tillåter det en mer flexibel tillämpning. Till exempel kan det byggas mycket i ett område och då vara viktigt att binda ihop det med, eller aktivera, ett angränsande område. Konsten kan bidra till att skapa helhet i staden och bättre miljöer i både nya och äldre stadsdelar. Konstnärer kan involveras i medborgardialoger och stärka demokratin i stadsbyggnadsprocessen. När konsten tas med i planprocessen kan befintliga budgetar för tak, golv, väggar inkluderas i konstprojekt och därmed nyttja resurser mer effektivt. En friare relation mellan finansiering och plats öppnar också upp för att placera konst där den är mest synlig och gör störst skillnad.

3.5.2 FÖRANKRING

Offentlig konst kan ibland väcka starka känslor. Ofta kan det vara de verk som är mest omdebatterade i början blir de som på sikt blir mest älskade. Rätt hanterat blir diskussionen värdefull och bidrar till samtalet om det gemensamma. Därför är det viktigt att det inte bara finns resurser till att producera konst, utan också till att skapa förankring under

12 Outi Pieski på Nationalmuseum Stockholm (2020), <https://statenskonstrad.se/konst/two-directions/>

13 Förskolan i Jokkmokk, Joar Nango och Anders Rimpi (2018),

<https://statenskonstrad.se/arbete-med-konst-i-offentliga-miljoer/argumentera-for-offentlig-konst/saga-och-samisk-identitet-kopplas-samman-pa-forskolan-i-jokkmokk/>

processen och delta konstruktivt i samtal och diskussioner.

3.5.3 KONSTNÄRLIG KVALITET

Den offentliga konsten når alla medborgare och därför är det viktigt att den håller hög konstnärlig kvalitet. För att utvecklas kontinuerligt och hålla hög konstnärlig nivå bör arbetet med den offentliga konsten drivas med konstnärligt ledarskap med samma självklarhet som andra kulturinstitutioner.

För att få en mångfald av olika konstnärliga uttryck är det en fördel att det finns flera curatorer med olika inriktning. En kombination av anställda, och curatorer med kortare kontrakt garanterar långsiktighet och utveckling.

Idag finns god samverkan mellan kommunens konsthall och stadsbyggnadsförvaltningen och den offentliga konsten är med vid byggandet av nya områden. Kronandalen är ett bra exempel där konsten kommit in tidigt i processen. Genom god samverkan skapas mer konst för pengarna och inte minst bättre projekt. I Borås samordnas de olika förvaltningarna genom ett beslutsfattande konstnärligt råd med representanter från kulturförvaltningen/Borås Konstmuseum, tekniska förvaltningen, samhällsbyggnadsförvaltningen och lokalförsörjningsförvaltningen. Det skulle också vara en fördel att i högre utsträckning ta med konstnärlig kompetens i utformning av parker med mera.

FÖRSLAG

Utveckla organisationen för offentlig konst

Stärk kapaciteten för offentlig konst i kommunen. Den lösning som finns idag där konstnärlig ledare också är ansvarig med mandat över den offentliga konsten är bra eftersom verksamheten har en konstnärlig ledning och det skapar större samlad kompetens. Kapaciteten behöver dock stärkas med curatorer både för konsthallen och den offentliga konsten för att verksamheten ska kunna utvecklas. Ett alternativ, om organisationen blir större, är att den blir en egen enhet med egen chef och att konsthallen drivs som egen verksamhet. Fördelen med detta är att det blir en större mångfald av aktörer i kommunen. Det kan också vara värdefullt att ta in andra konstaktörer med lokal förankring för att utföra vissa projekt.

Att växa i tre steg

För att Luleå kommun ska kunna växa och man vill att den offentliga konsten ska bidra till attraktivitet är det viktigt att redan växla upp till fler anställda. Detta kan ske i tre steg.

Fas 1. Utöka organisationen för offentlig konst med fler curatorer och eventuellt också samordnare och annan personal.

Fas 2. När Luleås verksamhet för offentlig konst har vuxit kan den erbjuda tjänster, mot arvode, också till privata fastighetsägare.

Fas 3. I nästa fas kan Luleås offentliga konst erbjuda tjänster också till andra kommuner i regionen som inte själva har möjlighet att ha denna kompetens.

REKOMMENDATIONER

- Implementera beslut om att 1% av investeringsbudgeten ska avsättas för offentlig konst.¹⁴
- Inkludera konsten redan i planskedet.
- Garantera konstnärligt ledarskap för offentlig konst och konstnärlig kvalitet.
- Alla beslut ska fattas med en majoritet av konstnärlig kompetens.
- Samordna den offentliga konsten med ett förvaltningsövergripande konstnärligt råd.
- Inkludera förankring och kommunikation i arbetet med den offentliga konsten. Tillämpa undantaget för upphandling i de flesta fall och tävlingar för större projekt. om upphandling sker, garantera att den utvärderas på kvalitet (detta avser både konstverk och konstkonsulter).

3.5.4 SÄRSKILT FOKUS FÖR LULEÅ

Luleå är en stad med en lång säsong av mörker och snö. På vintern lämpar sig staden därför väl för att visa rörlig bild och ljuskonst. Studien “Smart kreativ stad” beskriver hur man kan förutsättningar för rörlig bild och ljus som integreras i staden när man bygger nytt.¹⁵

3.5.5 SAMVERKAN MED ANDRA AKTÖRER KRING GESTALTNING

FORM DESIGN CENTER NORR

Projektet Form Design Center Norr är ett 3-årigt samarbetsprojekt mellan Region Norrbotten, Region Västerbotten och Skellefteå kommun. Projektets syfte är att starta upp ett Form Design Center Norr med fokus på gestaltad livsmiljö, arkitektur, innovation och branschstärkande insatser för utövare inom området form och design.

Centret är tänkt att placeras fysiskt i Skellefteå och Luleå och ska motsvara det Form Design Center som finns i Malmö med ett statligt uppdrag.

Projektet förväntas stärka entreprenörskapet och konkurrenskraften hos Övre Norrlands formutövare genom förbättrade förutsättningar för kompetensutveckling och samverkan mellan utövare, besöksnäring och näringsliv. Projektets resultat ska bidra till att möjliggöra den gröna expansionen i norra Sverige genom hållbara och attraktiva platser och städer som erbjuder väl gestaltade livsmiljöer för människor, men även bidra till att stärka besöksnäringen och lyfta Norrbotten som ett attraktivt och hållbart besöksmål.

14 Uppsala 1%-regeln, Uppsala kommun, <https://www.uppsala.se/contentassets/6adedf2de96247739a809f41d422c6ef/riktlinjer-for-arbetet-med-uppsala-kommuns-offentliga-konst.pdf>

15 “Smart kreativ stad” (2022), <https://smartkreativstad.com/>

Utbyggnaden i norr ska ske i stor skala under kort tid. Därför är det avgörande att arbetet samordnas mellan olika kommuner och de två regionerna. Form Design Center Norr skulle kunna fylla en viktig roll genom att skapa samverkan mellan olika projekt. Av de förslag som beskrivs i den här rapporten behöver inte alla genomföras av Luleå kommun enbart utan andra kommuner skulle kunna vara mer ledande på vissa områden och sedan dela kunskap.

Ett annat område som kan vara en lämplig uppgift för Form Design Center Norr är att arbeta med fortbildning och kunskapshöjning mellan exempelvis stadsarkitekter eller personer som arbetar med offentlig konst. Det kan till exempel ske i form av masterclasses där alla tar med case från sin arbetssituation och får högkvalificerad handledning.

REKOMMENDATION

- **Luleå kommun bör se över möjligheterna att ingå i en satsning som ett Form Design Center Norr utgör och hitta synergieffekter för att bedriva frågor inom området.**

ANDRA AKTÖRER

Region Norrbotten i samarbete med Länsstyrelsen Norrbotten har under hösten 2022 kartlagt resurser och kompetens inom Gestaltad livsmiljö i kommunerna. Denna studie kan användas för att samordna arbetet och skapa synergier mellan kommuner.

Luleåbiennalen har 2024 tema arkitektur och kan bli en viktig samlade punkt för kommunen, hela regionen samt Västerbotten i utvecklingen av gestaltad livsmiljö. Biennalen skulle med fördel involveras i en kartläggning av värden i staden och som kan utgöra underlag för Biennalen 2024. Med ökade resurser skulle Biennalen också kunna vara nod för en serie samtal med fokus på stadens utveckling och värdet av gestaltning i framtidens Luleå. Om Luleåbiennalen är nod för samtal kring gestaltad livsmiljö 2024 så kan Bomässan i Skellefteå 2026 följa det. På så sätt skapas konkretion i utvecklingen av gestaltad livsmiljö. Konstmuseet i Norr och Havremagasinet i Boden har regionala uppdrag. Konstnärer som arbetar där kan bjudas in för att också göra offentliga uppdrag i Luleå. Samma sak gäller den kommande konsthallen i Tornedalen. För att stärka upp kompetensen i samiska frågor kan det vara en god idé att samarbeta med Aite.

LTU har just nu en ansökan om en ny arkitektutbildning. I anslutning till den kan man överväga särskilt fokus på gestaltad livsmiljö och hur arkitekturen kan samverka med kulturarv och konst och design. Konstfacks curatorsutbildning med internationell inriktning kommer under 2023 / 2024 att fokusera på norra Sverige och den utveckling som sker där. Galleri Syster i Luleå är en samarbetspartner.

Strategiska beslut och samarbetsprocesser

4.1 KULTURENS UTVECKLING SOM STRATEGISK INRIKTNING

Ett vitalt kulturliv är en viktig motor för att skapa attraktivitet och få människor att vilja bo i Luleå och Norrbotten. Kulturens utveckling är därför en av de strategiskt viktiga frågorna för att den gröna omställningen ska lyckas och behöver därför prioriteras i kommunens arbete.

Luleå kommun har redan, med denna förstudie, inkluderat kulturen i området "Accelrerad omställning". Kulturen bör ligga kvar där och sedan tillsammans med andra områden implementeras i alla processer som berör den gröna samhällsomställningen.

REKOMMENDATION

- Förankra ställningstagandet om att kulturen är en strategisk utvecklingsfråga i kommunens förvaltningar.

4.2 KUNSKAPSHÖJNING

Strukturer i stuprör är en utmaning i de flesta offentliga verksamheter i Sverige. I de intervjuer som gjorts har det framkommit några exempel där kommunala beslut ofrivilligt försvårat eller direkt motverkat kulturlivets utveckling. I flera andra städer finns exempel på hur befintliga värden i staden rivits i samband med omställning. Med en fördjupad förståelse av kulturlivets förutsättningar och behov kommer kommunala förvaltningar genom rätt beslut kunna stärka kulturlivet. I rapporten har vi angett ett antal förslag och rekommendationer som handlar om att stärka dialogen med kulturlivet genom nätverksträffar samt inrättande av en samordnande funktion hos kommunen i de här frågorna.

Både när det gäller att skapa goda förutsättningar för kulturens utveckling och gestaltning av gemensamma miljöer behöver alla berörda förvaltningschefer och andra relevanta medarbetare dela förståelsen för att kultur och gestaltning är centrala värden i utvecklingen av Luleås attraktivitet framåt. Kunskapen om vad som gynnar kultur och gestaltning behöver stärkas och samverkan och andra processer justeras för att omfatta kultur och gestaltning.

REKOMMENDATION

- Genomför internutbildningar för att stärka kunskapen om vad som gynnar kulturens utveckling och god gestaltning.

4.3 ARBETSKULTUR OCH PROCESSER

För att klara en snabb utbyggnad samtidigt som man åstadkommer ett starkt kulturliv och god gestaltning behöver organisationen i kommunen ses över för att främja helhetssyn och samarbete, både internt i kommunen och i relation till andra externa aktörer. Tjänstemän behöver stärka förmågan att arbeta kreativt och över förvaltningsområden. Då behövs en arbetskultur som gör att man vågar pröva nya idéer och ibland också misslyckas och göra om. Ökad kunskap och kvalificerat processtöd skapar trygghet i dessa processer.

En omställning av arbetskultur och utveckling av nya processer får inte skapa oreda i det arbete som pågår och ska också kräva minimal extra ansträngning. Därför är det att rekommendera att ta in externt processtöd, och utgå från de processer som kommunen redan arbetar med för att justera dessa och skapa ökade synergier. Ökade synergier kommer att leda till ett bättre tillvaratagande av resurser och därmed ökad hållbarhet både ekonomiskt, socialt och ekologiskt.

Nya processer behöver utvecklas för samarbete inom kommunen och med andra kommuner, regioner samt näringsliv och universitet. Detta kan samlas i arbetet med en policyplattform. Mer om detta finns att läsa i Forskningsbakgrunden under kapitlet *Creative place-making, samverkan och ett lokalt gemensamt projekt*.

Utvecklade processer och förändrad arbetskultur är frågor som delvis redan hanteras inom kommunens projekt "Accelererad omställning". En ansökan för detta arbete skulle också kunna göras, till exempel till Vinnova inom ramen för offentlig innovation.

REKOMMENDATIONER

- Utveckla det interna samarbetet i kommunen för att stärka möjligheterna till att ta till vara och skapa värden. Eventuellt med hjälp av designprocesser.
- Ta fram en policyplattform för kommunen så att kultur och gestaltning genomsyrar styrande dokument.

4.4 SAMVERKAN MED OFFENTLIGA AKTÖRER

4.4.1 SAMVERKAN MED BODEN

Regeringens samordnare för utvecklingen i norr lyfter fram fördelarna med att utveckla Luleå - Boden som tvillingstäder. Luleå kommun kan överväga att samordna förstudiens förslag Kartläggning, Gestaltad livsmiljöpolicy, Kulturfond och Idétävling med Bodens kommun.

4.4.2 REGION NORRBOTTEN

Som regionhuvudstad är ett nära samarbete mellan Luleå och Region Norrbotten redan givet. Detta samarbete kan med fördel utvidgas till att omfatta till exempel EU ansökningar med fokus på att stärka kulturen i kommunen och regionen.

När det gäller behovet av kunskapshöjning inom Gestaltad livsmiljö och Creative Placemaking i olika delar av kommunens förvaltning är detta något gemensamt för alla kommuner i Norrbotten och Västerbotten. I London finns organisationen Public Practice som arbetar för att öka kunskapen i offentlig förvaltning för att skapa de städer som människor vill leva i.¹⁶ Detta kan vara ett inspirerande exempel.

Det kan också vara intressant att undersöka om ett projekt om kulturen som drivande kraft i samhällsomställningen skulle kunna drivas inom ramen för Reglab.

REKOMMENDATION

- Utveckla dialogen med Region Norrbotten och Länsstyrelsen för att undersöka om de kan initiera en plattform för lärande. Den skulle eventuellt kunna bli del av Form Design Center Norr, alternativt skapas i samarbete med universiteten. Det vore önskvärt att den också kunde erbjuda processtöd för att utveckla kommunernas processer.

4.5 UNIVERSITETET

Utmaningen att skapa en attraktiv stad är gemensam för Luleå kommun och Luleå tekniska universitet. Ovan föreslår vi ett samarbete för att kartlägga vilka högre utbildningar som behövs för att säkra kompetens inom kulturområdet samt vilka utbildningsinriktningar som skulle kunna stärka ungas vilja att bo kvar eller flytta till Luleå. Universitetet bör också ingå som en självklar part i utvecklingen av kulturlivet.

Det finns också anledning till nära samarbete vad gäller kartläggning av värden i staden för att säkerställa att strategin för stadens utveckling inkluderar universitetets närvaro i staden, till exempel genom fler studentbostäder eller kårverksamhet i centrum. Även vad gäller marknadsföring av Luleå som ort finns fördelar med samverkan där kulturen kan användas i betydligt högre grad än idag.

16 Public Practice London, <https://www.publicpractice.org.uk/>

REKOMMENDATION

- Stärk samarbetet med LTU med fokus på universitetets närvaro i staden och marknadsföring av Luleå som kulturstad. Genomför gemensam översyn av utbildningsbehov och av ungas önskningar om utbildning.

4.6 NÄRINGSLIVET

I samtal med näringslivet finns en stor samsyn om att kulturen är viktig för att öka attraktiviteten och få nya personer att flytta till Luleå. Det finns en förståelse för att en satsning på kulturen behöver komma till stånd innan skatteintäkterna har ökat och hos många en vilja att bidra. Ovan föreslås bland annat en idétävling, kulturfond och en kultur- näringslivslots som kan matcha kulturaktörer och finansiärer.

REKOMMENDATION

- Stärk samarbetet med näringslivet för att skapa större potential för kulturen att utvecklas. Kommunen bidrar med kunskap om riktlinjer för att värna kulturlivets långsiktighet och frihet.

Mervärden

Genom att göra satsningar på kulturlivet i Luleå kommun gynnas inte enbart kulturskaparna och publiken. Flera mervärden genereras också, några aspekter av detta beskrivs i detta kapitel.

5.1 SOCIAL HÅLLBARHET

Ett rikt kulturliv i en kommun ger inte bara goda förutsättningar för konstnärer att vilja och kunna leva där, det skapar även många sociala mervärden för invånarna. Genom en mångfald av kulturella uttryck och möjligheter att mötas kring kultur så skapas förutsättningar för gemensamma referensramar och att utveckla samhörighet. Vilket inte minst är viktigt för nyinflyttade invånare, där det för denna grupp människor kan vara svårt att hitta sammanhang och nya bekantskaper. Ökad känsla av gemenskap i kombination med varierande kulturella uttryck som passar många kommer kunna vara en bidragande faktor till att människor kommer vilja stanna i kommunen en längre period och etablera sig.

För att invånarna, nya som gamla, ska känna tillhörighet och inkludering behövs flera olika typer av mötesplatser och då inte minst kulturella. Det behövs aktivt arbetas med att informera och sänka trösklar för var människor kan mötas. På så sätt kan nya bekantskaper skapas och utanförskap minskas. Genom att bygga relationer så blir det enklare för nyinflyttade att inte känna sig ensamma och därigenom börja etablera sig i kommunen.

En annan grupp som har behov av ett rikt kulturliv, både som deltagare och som utövare, är barn och unga. Genom att göra kommunen till en plats där mycket händer och där de unga känner sig inkluderade i samhället så ökar chansen till att de väljer att bo kvar. Ofta söker sig många vidare till utbildning och arbete på andra orter efter avslutad skolgång, men ett antal gör även detta av en önskan till en mer händelserik vardag. En ytterligare aspekt som berör denna grupp särskilt är att möjligheten till att kunna samlas kring kultur bidrar till att motverka psykisk ohälsa. Det är viktigt att det finns platser där barn och unga kan stimulera kreativt skapande tillsammans på olika nivåer efter olika behov.

5.2 EKOLOGISK HÅLLBARHET

Kartläggningen av värden i staden och att till exempel ta till vara äldre byggnader för nya ändamål bidrar till ekologisk hållbarhet. I en policy för gestaltad livsmiljö bör också ekologisk hållbarhet integreras både vad gäller bevarande och att bygga nytt som kan förändras över tid.

Att utveckla kulturlivet och gestaltningen i Luleå kommun kommer att öka stadens attraktivitet och därmed få fler att vilja bo kvar. Detta minskar koldioxidutsläpp för fly- in, fly-out. Genom att ta till vara äldre byggnader minskar kostnaden för att bygga nya samtidigt som det skapar goda och långsiktiga ekonomiska förutsättningar för kulturlivet.

5.3 KULTUR SOM NÄRING

Genom ett rikt och starkt kulturliv i kommunen skapas inte enbart konstnärliga värden. Finns det ett starkt kulturliv gynnas de kreativa näringarna då det även främjar företagsamhet, innovation och arbete. Kulturlivet består av konstnärer och kulturaktörer som är företagare och entreprenörer, likväl som institutioner som är arbets- och uppdragsgivare för många. Kulturaktörernas olika verksamheter genererar precis som andra näringar skatteintäkter.

Ett vitalt kulturliv bidrar till att stärka också andra näringar som nödvändigtvis inte är skapare eller konstnärer själva. Exempel på sådana kan vara restauranger, besöksnäringar eller företag som hyr ut teknisk utrustning. Ofta skapas synergieffekter de olika näringarna emellan.

Sammanfattning

Förstudien visar att ett vitalt kulturliv är viktigt för att stärka Luleås attraktivitet och för att människor ska vilja bo kvar och flytta till kommunen. Det betyder att kulturen behöver lyftas som en strategisk fråga i kommunens arbete och att förutsättningarna för kulturens utveckling behöver stärkas kraftfullt.

NEDAN LISTAS PRIORITERADE INSATSER FÖR UTVECKLING AV KULTURLIVET OCH GESTALTNING I KOMMUNEN:

- Prioritera kulturens utveckling som en strategisk fråga i kommunen.
- Ta vara på och stärk det lokala kulturlivet.
- Skapa goda förutsättningar för kulturutövare och kulturorganisationer.
- Utveckla kulturlivet med ökade resurser och närvaro av nationella och internationella utövare.
- Inventera och samordna kulturlivets olika förutsättningar och behov samt arbeta fram en fördjupad kulturplan.
- Ta till vara nya idéer genom en idéävling.
- Initiera en kulturfond i samarbete med näringslivet och universitetet.
- Stärk utbildnings- och kompetenskedjan för konstnärer och kulturskapare.
- Kartlägg värden i staden och använd som underlag för att stärka kulturlivets och stadens utveckling.
- Stärk och utveckla processerna för offentlig konst.
- Stärk arkitektonisk kvalitet och skaffa kompetens för kulturmiljö.
- Ta på sikt fram en policy för gestaltad livsmiljö.
- Höj kunskapen om kultur och gestaltning i kommunens förvaltningar.
- Stärk förmågan till samarbete internt i kommunen så att kulturen integreras i andra politikområden.
- Skapa synergier genom samverkan med andra kommuner, i synnerhet Boden, regionen, universitetet och näringslivet.

Fristående forskningsbakgrund

Kultur som grund för ett hållbart och levande Luleå

Av: Docent Thomas Borén, Stockholms universitet &

Professor Dominic Power, Stockholms universitet

INTRODUKTION

I denna korta översikt sammanfattar vi forskning om kulturens roll i stadsutvecklingen med tanke på hur kultur kan vara avgörande för snabbt växande medelstora städer. Luleå befinner sig i en expansionsfas baserad på en tillströmning av arbetskraft och medborgare till framväxande sektorer som datacenter och grönt stål. Forskning tyder på att städer som upplever en snabb ökning av befolkningen baserad på investeringsdriven tillväxt måste tänka på mångfalden av vad de erbjuder; och att hållbara städer är de som inkluderar kultur som en central del i planeringen för en levande och inspirerande stad.

I ÖVERSIKTEN HAR VI UTGÅTT FRÅN TRE VIKTIGA UTMANINGAR:

- Om Luleå ska öka kraftigt i storlek, kan staden utvecklas hållbart och behålla sin attraktivitet för investerare och medborgare om dess kulturella infrastruktur och sociala liv inte matchar eller överträffar befolkningstillväxten?
- Kommer Luleå att fortsätta växa och sedan behålla invånare, besökare, ny arbetskraft och företag om staden inte erbjuder väsentligt mer än bostad och arbete?
- Kan kultur och kultursektorn bidra till tillväxten och bidra till att Luleå blir en plats som invånarna är stolta över och som ny arbetskraft tycker är attraktiv?

I det nedanstående sammanfattar vi forskningen med fokus på mindre städer inom ett antal viktiga inriktningar om kulturens roll för urban utveckling och som kan ses som en grund för en kulturplan som stöder hållbar stadsutveckling. Vi tar huvudsakligen upp forskning med en tydlig koppling till den byggda miljön och presenterar detta inom fyra huvudområden. Vi avslutar med ett antal sammanfattande nyckellärodomar.

KULTUR OCH DEN LEVANDE STADEN

Det finns en stor forskningslitteratur som visar att kultursektorn har en rad viktiga sociala och demokratiska funktioner och att den bidrar till att skapa en levande och ”vibrerande” stad. Kultur knyter invånarna till sin stad, skapar mötesplatser och bygger upp identiteter. Jane Jacobs stora verk *The death and life of great American cities* från 1961 hävdar att mångfald och kulturell mix är nyckeln till levande städer och att områden med blandad användning som innehåller kulturaktiviteter är mer hållbara än områden med ett ensidigt nyttjande av stadsrummet. För att möjliggöra detta är en viktig aspekt att byggnaderna i ett område eller längs en och samma gata i så stor utsträckning som möjligt ska vara av olika karaktär med olika prisnivåer, så att yngre och äldre, rika och mindre bemedlade varvas och blandas.¹⁷

Urbansociologen Ray Oldenburg (1989) kommer till liknande slutsatser men fokuserar på specifika platser i staden med sin idé om ”det tredje rummet” (third spaces). Med detta avses platser mellan arbete och hem, till exempel kulturevenemang, utställningar, bibliotek, restauranter och caféer, där människor kan samlas, interagera, nätverka och på olika sätt knyta an till varandra. I ekonomiska termer visar forskning att sådana platser mellan hem och arbete är avgörande inte bara för innovation utan också för fungerande arbetsmarknader och industriell produktivitet. Det kan tilläggas att den här typen av platser också fyller en demokratisk och inkluderande roll då de välkomnar för alla, och att det är samtalet

¹⁷ https://www.buurtwijijs.nl/sites/default/files/buurtwijijs/bestanden/jane_jacobs_the_death_and_life_of_great_american.pdf

eller ”the buzz” mellan besökarna som är den avgörande faktorn.¹⁸

För nya människor i en stad – oavsett om de är kortvariga affärsbesökare, turister eller nyanlända – är det ofta genom kulturinstitutioner och platser för kultur (från turistattraktioner och evenemang, till konserter, festivaler och nattliv) som de möter staden. En del av forskningen kring den roll som det lokala kulturutbudet spelar pekar på dess roll för den ”kreativa klassen”. Richard Florida har i boken *The rise of the creative class från 2002*¹⁹ hävdad att denna grupp av ofta högutbildade (ingenjörer, läkare, lärare, jurister mfl) inte strävar efter det spektakulära eller storslagna utan i första hand söker speciella men autentiska miljöer där livet fortgår och de själva kan placera sig. Men det är nog sant att säga att folk i allmänhet attraheras av mer än bara arbete och bredband. Forskning i Sverige har vidare visat att mångfald inom kulturekonomisk verksamhet i hög grad korrelerar med både en dynamisk kulturekonomi och med högre koncentrationer än genomsnittet vad gäller turismtjänster. Kulturell mångfald är också bra för turismnäringarna.²⁰

Den amerikanska urbansociologen Sharon Zukin varnar dock för att stadens äkthet eller ”autentiskhet” successivt kan övertas av konsumtion²¹. Innebörden är att ett mångsidigt kulturutbud är viktigt för urban vitalitet och för inflyttare men vi måste vara försiktiga så att det som gjorde kulturutbudet värdefullt till att börja med inte hotas av för stor kommersialisering, konsumtion eller gentrifiering. Det ska vara en hållbar stad i vidaste mening. För att en stad och ekonomi ska vara hållbar krävs en social och kulturell mångfald och en generell utmaning mot den levande staden är om prisnivåer pressas upp, kulturproducenter – framförallt småskalig kulturproduktion – pressas bort och utbudet blir enkelriktat och den levande staden härmed mindre vital.

KULTURNÄRINGAR, EKOSYSTEM OCH LOKAL INBÄDDNING

Utan professionella kulturproducenter kommer en stads kulturliv inte att vara lite mer än en tom scen. Även om en stor del av kulturen i Sverige är offentligt stödd är privata aktörer och entreprenörer en avgörande del. I forskningen har under de senaste åren begreppet ”kulturellt ekosystem” börjat etablera sig och med detta menar man att de olika kulturnäringarna är hopbundna och sammanvävda med varandra över flera led, dvs också med utbildning samt med offentlig administration av olika slag²². Sammanvävningen sker således över sektorsgränser och över skalnivåer vilket är viktigt i sammanhanget eftersom kulturell expertis ofta är synnerligen specialiserad och kulturproduktion ofta sker i projektform som kontinuerligt kräver nya samarbeten med olika typer av expertis. Kulturarbetare rör sig således inom ekosystemet och fyller olika funktioner vid olika tidpunkter, vilket bidrar till kulturens systemdynamiska kraft, t ex för ekonomisk utveckling, i en given stad.

Det finns en mängd litteratur om vilka typer av stadsrum och resurser som är viktiga för att vårda befintliga talanger och attrahera nya kulturella och kreativa arbetare. Även om det primära syftet med Luleås utveckling kanske inte är att bygga en kulturekonomi, behöver en stad med ett fungerande kulturutbud en kompetent och dynamisk arbetsmarknad för kulturarbetare och företag. Vidare har kulturarbetare och kreativa medarbetare visat sig vara viktiga för innovationsprocesser i industrin. Planering för en hållbar stad innebär

18 https://www.researchgate.net/publication/4979965_Clusters_and_Knowledge_Local_Buzz_Global_Pipelines_and_the_Process_of_Knowledge_Creation

19 jfr även <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/1467-8306.00314>

20 https://www.researchgate.net/publication/227725561_Cultural_Industries_in_Sweden_An_Assessment_of_Their_Place_in_the_Swedish_Economy

21 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09502380802245985>

22 <https://disce.eu/wp-content/uploads/2020/07/DISCE-Policy-Brief-1.pdf>

planering för alla sorters nyckelarbetare: inklusive kulturarbetare. En plan för Luleås kulturliv kan inte lyckas utan en plan för kulturarbetare och spetskompetens: kultursektorns ekosystem är en bas för kulturaktiviteter av alla slag men spiller också över i vidare ekonomiska utvecklingsprocesser, t ex inom innovation.

Kulturella och kreativa industrier är i slutändan industrier precis som stål och IT. Den största skillnaden är att de tenderar att domineras av frilansare och små företag, som huvudsakligen är verksamma inom det lokala kulturella ekosystemet. De har dock tydliga gräns- och skalöverskridande relationer vilka i sin tur står för en viktig del av idéspredningen inom kulturnäringsarna.²³

Regionala initiativ och lokala statliga aktörer (som Almi) som redan finns för att stödja entreprenörskap och småföretag kan enkelt också hjälpa kulturnäringsarna. Befintliga tjänster kan behöva uppmärksammas eller utbildas om särskilda behov inom kultursektorn. Likaså visar erfarenheter från andra snabbväxande nordiska städer att ett specialiserat regionalt entreprenörsstöd och till och med finansieringsstöd kan vara fördelaktigt, t.ex. initiativet IntroFond i Tromsø, för att stödja det lokala kulturella ekosystemet av kultur-entreprenörer.²⁴

En annan forskningsinriktning har fokus på ”inbäddning” och på vilka sätt kulturen bidrar till lokalsamhället: till exempel i Leipzig²⁵. I Stockholm har man ett lyckat exempel på hur kulturlotsning sammanför fastighetsbolag med kulturproducenter till ömsesidig nytta för båda parter och med positiva konsekvenser för lokalsamhället²⁶. Ytterst handlar det om att öka graden av ”inbäddning” så att relationerna mellan olika sektorer och lokalsamhället i stort stärks och stöttar varandra. Erfarenheter på många håll tyder på att inkubatorer och nätverk också kan vara till stor hjälp för kultur-startups samt hjälpa till med nätverkseffekter i den lokala kreativa sektorn. Se till exempel upplevelsen av Stavanger²⁷ eller Stockholm²⁸.

Internationellt finns vidare en stark trend att skapa ”kreativa nav”/”creative hubs” där många typer av kulturföretag och arbetstagarer kan mötas, arbeta tillsammans och få stöd. Återigen tyder forskning på dessa nav/”hubs” att det är viktigt att undvika ett generiskt tillvägagångssätt och att först förstå behoven hos lokala entreprenörer och kulturproducenter.²⁹

En viktig princip för att stödja kulturnäringsarna är att börja med det man har och bygga vidare på detta vilket inkluderar lokala och regionala kulturer och grupper. Den lilla staden Galway på Irland har haft en snabb ekonomisk tillväxt genom att främst amerikanska IT- och hälsovårdsföretag har lokaliserat sig där, men parallellt med detta har Galway sett tillväxt av en levande och lönsam film-, TV- och animationssektor; och ett framgångsrikt teater- och konstfestivalprogram. Detta beror på att irländska språkaktivister startat lokala film- och TV-satsningar i området och delvis på grund av stöd från lokala myndigheter. Exemplet visar betydelsen av hjälpa till att bygga vidare på det som redan finns och att värda dess potential.³⁰

23 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02723638.2020.1735197>

24 https://www.researchgate.net/publication/277952360_Evaluering_av_Intro_-_fond_for_kulturnaeringen_i_Tromso

25 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2019.1592120>

26 <https://foretagsservice.stockholm/radgivning-och-lots/kulturlots>

27 <https://www.kulturradet.no/documents/10157/5c33bd87-33b9-4d1b-914e-c31441226125>

28 <https://www.subtopia.se/wp-content/uploads/2016/03/KlumpologiEngWEBB.pdf>

29 https://www.academia.edu/45164966/Creative_hubs_a_critical_evaluation

30 https://www.researchgate.net/publication/349420325_Peripheral_visions_the_film_and_television_industry_in_Galway_Ireland

En annan stad i periferin som har eftersträvat ”a creative city policy” som delvis har byggt på inhemsk lokal kultur och konstnärliga former är Darwin i Australien. Analysen av Darwin visar att det finns en stor potential för kulturens roll i staden, men att politiken måste vara känslig för ursprungsgrupper och vara noga med att undvika att lyfta in strategier från andra håll.³¹

KULTUR, IDENTITET OCH MARKNADSFÖRING

Kultur har under senaste åren fått en alltmer framträdande roll för att utmärka en stad eller plats och göra den känd för en vidare publik. En viktig slutsats i denna forskning är att kultursatsningar bör vara både utåt- och inåtriktade samt bygga vidare på de lokala förutsättningarna för att fungera som bäst. Följande rapport bygger på nordiska exempel på ”urban branding”-strategier och föreslår tio principer att använda i policy.³²

Utifrån ett ekonomisk-geografiskt perspektiv kan den nedanstående strategin teoretiskt uttryckas som att man ökar förfiningen, specialiseringen, kompetensen och verkshöjden inom en kulturell nisch eller sektor så mycket att platsen får ett mycket stort, ofta internationellt omland kring det som man specialiserar sig på. I omlandet finns vidare den kritiska massa av intresserade som ekonomiskt motiverar satsningen. Det handlar om att genom kulturens förmåga till ”egenhet” och ”unikhet” skapa monopoleräntesituationer.³³

Detta innebär att ha eller utveckla något unikt på platsen som ingen annan plats kan uppvisa och man blir därmed ensam i landet, Europa eller världen med just detta. Denna strategi innebär satsningar på ett unikt och ofta förhållandevis smalt innehåll som en ofta specialiserad men global eller transnationell ”elit” finner intressant. Strategin genererar överlag stort intresse i media (utanför platsen) och sätter kontinuerligt platsen på kartan med positiv representation i takt med att nya utställningar eller uppsättningar har premiär. Det finns också exempel på hur detta har gjorts i liten skala men likväl satt platsen på kartan inom sin nisch genom hög verkshöjd på innehållet (Hökarängen, Tensta i Stockholms förorter), vilket också skapat stolthet hos befolkningen över sin plats. Andra exempel i Sverige kan vara Österlen i Skåne eller Glasriket i Småland.³⁴

Ett närliggande exempel är också ishotellet i Jukkasjärvi som förutom en speciell byggnad också innehåller skulpturer och konst men i övrigt säljer en natur- och kulturupplevelse av ”norr” som involverar och integrerar lokalsamhället långt mer än bara själva hotellet.³⁵

Oavsett kulturellt innehåll, som ofta är smalt och specialiserat, kan också bredare grupper se fördelen med den positiva representation, besök och intäkter som strategin genererar även om de själva huvudsakligen är intresserade av annan kultur eller annat än kultur. Det ska också poängteras att det inte nödvändigtvis behöver handla om ”smal” kultur – i Köpenhamn har litteratur generellt fått en märkesbyggnad i biblioteket Sort Diamant och i Gdańsk har ett nytt (2017) historiskt museum över Andra världskriget stärkt stadens satsningar på kulturturism. Centralt i denna strategi är dock att inte förväxla innehållet med byggnaden. Det är kulturen som ger merparten av ”unikheten” och det är kvalité, spets och verkshöjd i den som kommer att vara avgörande för hur stort intresset blir. Byggnaden kan,

31 <https://culturalpolicyreform.wordpress.com/2009/10/13/can-darwin-really-be-a-creative-city/>

32 <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:707097/FULLTEXT01.PDF>

33 <https://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/5778/2674>

34 <https://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:343738/FULLTEXT01.pdf>

35 <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:586153/FULLTEXT02.pdf>

i korthet, inte ersätta innehållet och det finns tyvärr exempel där byggnaden i sig är så dyr och kostnadskrävande att den lokala kulturen trängts ut. Även bredare kulturformer kan användas i denna strategi, som till exempel återkommande konst- eller musikfestivaler inom såväl breda som smala genrer. Det är nämligen inte heller ”smalheten” som är viktigt utan snarare är det kvalité som kan göra platsen unik.

Sammanfattningsvis är det centrala i denna strategi att genom kulturen söka skapa en situation med vad som i praktiken är monopolrännor och som är svårt att kopiera för andra. Exempel visar också att det inte nödvändigtvis behöver vara storslagenheten eller de finansiella musklerna (som Guggenheim-muséet i Bilbao eller operan i Köpenhamn) som är avgörande utan det egna, unika uttrycket (som i Hökarängen, Glasriket eller Jukkasjärvi) är det som bör vara i centrum för en satsning. Härvidlag är det också viktigt att satsningen bottnar i de lokala förutsättningarna och att satsningen härmed enklare kan få stora sekundäreffekter (spill-over and spill-across effects) både inom ekonomi, lokalt kulturliv samt för invånarnas identifikation och platskänsla. För att lyckas med detta bör det finnas en tydlig koppling till platsens lokala historia och den identitet som redan finns.

CREATIVE PLACEMAKING, SAMVERKAN OCH ETT LOKALT GEMENSAMT PROJEKT

En aspekt av forskningen om kultur och urban utveckling lyfter fram att kulturens roll i stadsutvecklingen inte har nått sin fulla potential vad gäller social och ekonomisk utveckling, eller för den fysiska utformningen och gestaltningen av stadens rum. Kulturen kommer in för sent i planering och/eller administreras separat, som en fristående sektor. Flera ledande forskare pekar på behovet av nya sätt att integrera kultur i stadsutveckling där också kulturproducenterna själva har en viktig roll. Ett hinder är ”the creativity policy gap” och begreppet pekar på att platsutveckling och kulturskapande ofta ingår i olika system som kan leda till samarbetsvårigheter och i slutändan till att kulturskaparnas potential inte uppfylls för platsutveckling.³⁶

Det ska dock framhållas att det i Sverige finns ett politiskt starkt stöd från staten för att samverka med och inkludera kulturell kompetens i forandet av offentliga rum och miljöer. Under 2018 antogs ”Politik för gestaltad livsmiljö” av Riksdagen³⁷. Samtidigt har kommunerna planmonopol och politiken kan svårligen förverkligas på något genomgripande sätt utan att de självständiga kommunerna tar fram egna arbetssätt och processer. Dock har kommunernas planavdelningar, vid sidan av arkitektur, sällan konstnärlig kompetens utan den återfinns istället ofta i kommunens olika kultursatsningar, som i en konsthall eller kopplat till kulturhus eller kulturskolor. Att på olika sätt inkludera både planeringskompetens och kulturell kompetens är dock centralt för att utveckla processerna som underbygger utvecklingen av gestaltade livsmiljöer i en kommun. Det är till exempel främst verksamma inom kommunens kulturinitiativ som har god insyn och kontakt med de lokala kulturaktörerna. Av särskild vikt är att den kulturella kompetensen tas till vara tidigt i olika planprocesser då dialogen mellan planerare och kulturell expertis har visat sig öppna upp för nya gestaltungslosningar³⁸. Sannolikt kan även samarbeten och kunskapsutbyten inom regionen vara av stor vikt för att utveckla hållbara processer som tar tillvara olika kompetenser i utvecklingen av det offentliga rummet. Konstnärlig kompetens är ofta synnerligen

36 (<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01132.x>)

37 <https://www.regeringen.se/492796/contentassets/8ecb8b5973924e6b9e93627c041d27a6/politik-for-gestaltad-livsmiljo-prop.-201718110.pdf>.

38 https://statenskonstrad.se/app/uploads/2017/04/konsten-att-gestalta-offentliga-miljoer_2013.pdf

specialiserad och att inkludera aktörer från flera kommuner ger en större bredd.

Samverkan mellan planering och kulturaktörer för platsutveckling kan vidare ske på flera sätt och behöver inte endast omfatta gestaltungsfrågor. Om det ovan nämnda lyfter fram vikten av att konstnärlig kompetens inkluderas tidigt i planprocesser oavsett vad som har initierat dem, så vill vi i detta avseende också peka på stadsutveckling som sker på direkt initiativ av kulturaktörerna själva, inom det som kallas ”creative placemaking”.

Begreppet ”creative placemaking” har utvecklats på basis av 20 års ekonomisk forskning och beskrivs i en vitbok av Ann Markusen och Anne Gadwa (2010) från amerikanska National Endowments of the Arts och Mayers’ Institute of City Design och bygger sammanfattningsvis på att kreativa entreprenörer och kulturproducenter som också har ett engagemang för platsen och dess karaktär tillåts etablera och utveckla sin verksamhet. Drivkraften för dessa är ofta det konstnärliga – att kunna utöva sin konst – i kombination med platsens utveckling. Konkret kan det handla om en teatergrupp som vill låta bygga en egen teater, konstnärer som bygger och organiserar sina egna ateljéer, eller musiker som startar upp egna replokaler och scener, på ställen där sådana saknas och där de anser att deras verksamhet skulle komma lokalsamhället till godo.³⁹

I korthet visar författarna på vikten av en väl fungerande policyplattform för att kunna fånga upp och stödja de initiativ som kommer från det fria kulturlivet vad gäller att utveckla staden både fysiskt och kulturellt. Satsningarna är var för sig oftast relativt små men den här typen av initiativ underifrån har visat sig leda till positiva resultat för lokalsamhället i stort men ofta utan de nackdelar som ibland kan noteras vid kulturdriven utveckling, som t ex prisökningar eller gentrifiering. Gemensamt för många av de lyckade initiativen är att det lokala samhället, befolkningen och det lokala kulturlivet, sluter upp och stöttar verksamheten. I korthet, dessa initiativ blir en integrerad del av lokalsamhället, vilket också understödjer hållbarheten i projekten. Dessa forskningsresultat är viktiga för en levande stad då de tar fasta på en bredd av olika initiativ. Det kan även noteras att creative placemaking har vissa likheter med idéerna bakom det pågående EU-initiativet om BauKultur.⁴⁰

Vanligt är dock att det inte finns något vedertaget sätt i en stads administration att stödja och inkorporera initiativ från fristående kulturaktörer. Rutiner saknas och det administrativa ”hjulet” måste uppfinnas för varje enskilt projekt vilket i förlängningen leder till att bara en bråkdel av alla initiativ förverkligas. För kulturentreprenörer, vars fokus ligger på konsten och platsen, är det mycket svårt att förstå och påverka den planering som finns. Ofta leder det till att den levande stadens potential inte blir tillvaratagen för den lokala ekonomiska och sociala utveckling som dessa kulturentreprenörer skulle kunna representera. Men med en utvecklad policyplattform för denna typ av initiativ menar Markusen och Gadwa att fler initiativ skulle förverkligas. Värt att notera är också de exempel vad gäller finansiering, som i USA ofta bygger på samarbete med näringslivet, så underlättades den när flera små initiativ gick samman och agerade som grupp.

Att arbeta fram en sådan rutin eller policyplattform kan också liknas vid att stadens administration är välintegrerad – dvs har en hög grad av ”intra-urban konnektivitet” – dels mellan dess olika förvaltningar och kulturproducenter men också i relation till en idé om det gemensamma samhällsbygget, dvs som ett gemensamt projekt.

39 <https://www.arts.gov/sites/default/files/CreativePlacemaking-Paper.pdf>

40 https://new-european-bauhaus.europa.eu/index_en

Begreppet intra-urban konnektivitet har utvecklats i relation till att analyser länge fokuserat på inter-urbana relationer, dvs mellan städer, snarare än på betydelsen av utvecklade relationer inom staden för att nå de mål man har. I förhållande till kultursatsningar och creative placemaking kan en policyplattform inkludera just detta.

Begreppet intra-konnektivitet har en stark resonansbotten i tidigare ekonomisk-geografisk forskning om reflexiv ekonomi och betydelsen av samverkan och förståelse mellan samtliga aktörer i en region – från hushållen, företag, fackförbund, civilsamhälle till stadens och regionens ledningsskikt för att utveckla och försvara stadens plats i den globala konkurrensen. Den ledande urban-geografen Michael Storper hävdar att en god samverkan, att alla drar åt samma håll, behövs ifall en plats ska bli bäst i världen på en viss produkt. Forskningen visar också på betydelsen av ett ”gemensamt lokalt projekt” (”a common local project”) för att underbygga denna intra-konnektivitet. Ett exempel är från Gdańsk i norra Polen.⁴¹

Värt att notera är att ett sådant gemensamt projekt inte är begränsat till små lokala initiativ utan också kan innefatta större satsningar. I Gdańsk har man t ex satsat på att stödja både små lokala initiativ (creative placemaking-initiativ), egna kommunala satsningar (till exempel festivaler både för besökare och befolkningen) och stora satsningar på museum som riktar sig till en mer eller mindre global publik i samarbete med statliga aktörer och delvis med medel från EU. Sammantaget har man i Gdańsk under lång tid, med ett brett anslag, involverat kulturlivet och befolkningen i såväl planering som i genomförande i en övergripande plan som tar fasta på och utgår stadens historia och identitet för att böttna i platsen och driva utveckling som är långsiktigt hållbar med ett relativt högt inslag av specialiserad, kunskapsintensiv verksamhet. Och man har byggt upp den municipala administrationen därefter. Ett citat från en ledande politiker i Gdańsk om den tidigare borgmästaren illustrerar förhållningssättet:

“The Mayor at the beginning of his time here . . . was more focused on infrastructure. Today he teaches us that infrastructure is something that comes after the culture. After that you build human capital. After that you build good relations in the society and of course infrastructure is important, but this is only the effect of good co-operation of the people. So the role of the Mayor is not the role of building infrastructure but the role of building society. ”

(Citerad i Borén, Gryzś och Young 2020, s. 250)

41 <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0969776420913096>

AVSLUTANDE NYCKELLÄRDOMAR

Avslutningsvis sammanfattar vi denna genomgång i ett antal punkter med nyckellärdomar:

- Kultur är central för en levande stad och för att göra staden attraktiv att flytta till. Kultur är också viktigt för utvecklingen av en rad andra sektorer och hållbarhetsmål. Ett första steg är att förstå vad som redan finns och vad som kan stödjas: Gräv där du står.
- Ett kreativt ekosystem bygger på kulturaktörer som kan stödjas med råd, finansiering och lämpliga lokaler och utrymmen. Återigen, på mindre platser verkar det vara bäst att bygga på befintliga ekosystem och kultur (istället för att hoppas på att importera kulturell innovation) vad gäller bredd och platsanknytning.
- Ett varumärke (brand) riktar sig både inåt och utåt oavsett om det är en vanlig produkt (till exempel en läskedryck) eller en komplex "produkt" som en plats eller stad. För städer visar forskning att kulturen kan ha en mycket stor roll vad gäller både den externa bilden av staden, och den interna vad gäller identitet och platskänsla; och att satsningar bör ha både spets, kvalitet och hög verkshöjd samt en tydlig lokal förankring.
- Ett sätt att stärka den lokala samverkan kan vara att utveckla en policyplattform som dels inkluderar kulturell kompetens tidigt i planprocesser, dels stödjer creative placemaking. Båda sätten underlättar, men på olika sätt, för kulturaktörer att bidra till stadsutvecklingen. En policyplattform bör vidare vara förankrad i en gemensam idé om samhällsutvecklingen ("a common local project").

Medverkande i förstudien

**Tack till samtliga som deltagit
i detta arbete!**

Anja Örn, Galleri Syster
Anna Broström, Folkets bio Luleå Royal
Anna Victoria Söderström, Artist/entreprenör
Anneli Backman, Norrbottensmusiken
Annika Persson-Åkeblom, KKV
Anton Edelsvärd, Holy Cow Club
Birgitta Bergvall-Kåreborn, Luleå tekniska universitet
Birgitta Markusson, Regionbibliotek Norrbotten
Camilla Sehlin, Luleå näringsliv
Carl Wangel, SSAB
Challa Gustavsson, Västerbottensteatern
Chana Svensson, MindDig
Daniel Fjellborg, Forskare och poddare
Dirk Gindt, Stockholms universitet
Elisabeth Rosenbrand, Arrangör Musikens Makt
Eva Nordström, Regeringens samordnare hållbart samhällsbyggande i Norrbotten- och Västerbottens län
Fredrika Johansson, Kulturföreningen Ebeneser
Gunnar Thålin, Galären
Hanna Isaksson, Region Norrbotten
Hanna Ringbjer, Hägnan
Hans Sundvall, Luleå Konsthall
Ingela Jannok Öhlund, Lule-Boden Sameförening
Janus Brandin, Region Norrbotten
Jenny Ekerljung, Ung i Luleå
Joanna Zawieja, Statens konstråd
Kaisa Kero, Resurscentrum för litteratur
Katja Härkönen, Filmol Nord
Lars Lindström, Råneå kulturförening
Lars-Eric Larsson, Filmol Nord
Lena Ylipää, Konstnär
Ludwig Rosendal, MindDIg
Magnus Brevemark, LKAB
Maja Alasalmi, Ung Scen Norr
Maja Runeberg, Lule Stassteater
Maria Bergenudd, Luleå kulturskola
Maria Ragnestam, Konstfrämjandet Nottbotten
Maria Öman, Regionbibliotek Norrbotten
Marianne Söderberg, Kontext litterär scen i Luleå
Marie Wårell, Dansinitiativet
Mathias Lafolie, Pajala kommun
Mats Wikström, Konstnär Råneå kulturförening
Niklas Lindmark, Samforma
Nils Harnesk, Norrbottens museum
Peo Rask, Black Islands Books
Peter Hauptmann, Norrbottensmusiken
Peter Larsson, Regeringens nationella samordnare i norr
Pål Jentoft Johnsen, Tromsø kommune
Pär Soini, BD Pop
Rasmus Lindberg, Norrbottensteatern
Rickard Lundmark, Luleå Business Region
Rikard Sandberg, Region Norrbotten
Sandra Söderberg, SSAB
Sandra Ward, Filmol Nord
Sofia Lundmark, Bokuss och folkbibliotek
Susann Jonsson, Luleå riksteaterförening
Tomas Bäcklund, BD Pop
Tomas Örn, Galleri Syster
Tommy Nilsson, CGI
Ulf Stenman, Luleå tekniska universitet
Åsa Bergdal, Konstnär och konstprojektledare
Åsa Gustafsson, Luleå kulturskola
Åse Classon, Samforma

Ett 10-tal personer från Luleå kommun har även blivit intervjuade.

MAA Studio.

